

Török Péter

Rákóczi oldalán – a kuruccá lett alispán

Az 1654 körül született bölsei Buday István a 17. század utolsó harmadában beleköltött a visszafoglaló háborúk harcaiba, egy rövid ideig mint szentjobbi vicekapitány tevékenykedett, majd 1688 augusztusától Bihar vármegye alispáni tisztét töltötte be. A tizenhárom évig viselt tisztség letételét követően szépen gyarapodó birtokai igazgatásával foglalatossá vált, amikor a II. Rákóczi Ferenc nevével fémjelzett felkelés felbolygatta az egész országot.¹

A kirobbanó fegyveres felkelés 1703 júliusára a bihari részeket is elérte, és a hajdútelepeken kibontott zászlók alá gyors ütemben gyűlt a katonaság. A hívszókat Buday István is meghallotta, aki feltehetően július végén csatlakozott II. Rákóczi Ferenc táborához.² Az egykori alispánt a fejedelem udvari kapitánnyá nevezte ki, majd hamarosan a szabolcsi hajdúvárosok főkapitánya és a hajdúvárosi lovasezred parancsnoka lett.³

Itt talán érdemes elidőzni egy pillanatra és némileg körbejárni azokat a lehetőségeket, amelyek miatt szinte gondolkodás nélkül csatlakozott egy érkeszerű birtokos egy most kirobbanó, a kimenetelét illetően korántsem biztos, hogy pozitív végkifejletű fegyveres harchoz.

Sajnálatos módon nem állnak rendelkezésünkre olyan források, amelyekben részletesen elénk tárulna Buday gondolatvilága, nem igazán lehet megrajzolni, hogy milyen álláspontra helyezkedett az ország sorsát illetően. Csak közvetett utalásokból, a személyét érintő kapcsolati hálóból következtethetünk cselekedeteinek mozgatórugóira.

Mint korábbi alispán tisztában volt a hajdúvárosok és a vármegye, a hajdúvárosok és a bécsi udvart képviselő kamarai adminisztráció kapcsolatával. Azt tudjuk, hogy a hajdútelepülések fokozottabb szerepvállalására, adózási hajlamára a vármegye is igényt tartott, ami nem ment zökkenőmentesen. A két fél közötti súrlódások lépten-nyomon tetten érhetők: a vármegye a betagozódást kívánta elérni, ezzel szemben a hajdúvárosok kiváltságaik birtokában teljesen más helyre pozícionálták magukat. Ebből kifolyólag nem

¹ Buday István életrajzi adatait lásd: Heckenast 2005. 82. Életrajzi adalékokkal szolgál még: Török 2019.

² „Füredi bizonyos és böcsületes ember relatiójából értettük, hogy 29. praesenti mensis Rákóczy Kállót megvette.... Az, mint mondja Bersényi bizonyosan ott volt és hogy az hajdúvárosok, Debrecenrel együtt meghódoltak. Már most az haddal az ki circeiter tíz ezerből áll Várad felé nyomakodnának... Sok derék ember nagyon közöttük, az többi között Budai uram, Bóné András, Orosz Pál, Millith Pál...” Dévay Pál levele Dül Mihálynak. Gyöngyös, 1703. augusztus 5. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389. IIa. k. fol. 165. „Buday István uram partiumbeli bene possessionatus lévén instal az huszti főkapitánysággért. Ha még Felséged valakinek nem castrálta méltóságoské ökegyelmének conferálni. Ugyancsak ökegyelme volt első notabilis adsiden.” Vay Ádám levele Rákóczi Ferencnek. Kolozsvár, 1707. augusztus (?) 2. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389. VIIa. k. fol. 4. „Ezalatt Rákóczi Debrecen felé indult el hadával s útközben megszállotta a hódolást önként felajánló Ecsed várát, melynek őrsége szintén hozzácsatlakozott. Tovább menve, hódolatra hívta fel a még mindig Bécsben időző gróf Károlyi Sándor várát, Nagykárolyt is, de az egyelőre még nem adta be a derekát. Debrecen városa nem várta meg Rákóczi felszólítását, hanem július 26.-án önként meghódolt. Ezt az örvendetes hírt, Dobozy István főbíróval az élén, egy tisztelegő küldöttség vitte Rákóczi sámsoni táborába, amelyhez egy válogatott derék csapat élén Csicseri Orosz Pál, továbbá Buday István bihari alispán, Bessenyei Zsigmond és Ibrányi László, Thököly volt kuruc ezredesei, és még többen mások, csatlakoztak.” Bánlaky. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-hadtortenelme-2/>; Gottreich 1955. 109.

³ Mészáros 2006. 17. Budayt az udvari kapitány tisztségében Vay Ádám követte.

mondhatjuk azt, hogy a vármegyei közigazgatás egyik legerősebb embere az egykor kiváltságolt települések érdekeit szem előtt tartva lépett volna Rákóczi táborába.

Azt sem feltételezzük, hogy egy közel ötven éves embernek, aki már lassan tizenöt éve nem vett részt hadjáraton, annyira hiányzott volna a katonáskodás mindennapi kihívása.

Feltételezésünk szerint a szinte azonnali jelentkezés annak a kapcsolati hálónak, annak az összefonódásnak köszönhető, amely a Tokaj környéki birtokok kapcsán érhető tetten.

A korábban említett 1700. évi szőlőbecslés leiratának talán legfontosabb része, ahol a két telekszomszédot, II. Rákóczi Ferencet és Bercsényi Miklóst, említik.⁴ A szabadságharcot megelőzően nem áll rendelkezésünkre olyan adat, amely teljes mértékben bizonyítaná a fennálló kapcsolatot, de az 1703 után folytatott levelezés alapján azt gondolhatjuk, hogy a kapcsolat nem újkeletű, és a fejedelem iránt érzett hűség az, amely táborba szólította Buday Istvánt.⁵

A júliusi csatlakozást és hűségesküt követően Buday egy rövid ideig az udvari kapitányi tisztséget töltötte be, majd a szabolcsi hajdúvárosok élére került, mint főkapitány, és emellett a városok által kiállított lovasezred parancsnoki posztját is betöltötte.

A szabolcsi hajdúvárosok éléről 1702-ben távozó Désány István után nem lehet biztosan tudni, hogy ki töltötte be a főkapitányi tisztséget. Utódként Nánási Jakab⁶ neve tűnik fel, aki talán vicekapitányi minőségben látta el a feladatot.⁷

Rákóczi és Bercsényi elképzeléseiben kiemelt szerephez jutottak a privilegizált területek, mind a hajdúktól, mind a jászoktól és a kunoktól jelentős létszámú kontingenseket reméltek.⁸ Ezért talán nem is meglepő, hogy a betöltetlen hajdúvárosi főkapitányi pozícióra egy kipróbált, hűséges emberét nevezte ki a fejedelem. Buday István láthatóan nem törekedett a kezébe került hatalom tényleges gyakorlására, megelégedett a hajdúvárosi ezred irányításával. Helyette a vicekapitányok végezték a mindennapi feladatokat, csak akkor zavarták az ezredparancsnokot, ha hathatósabb közbenjárásra volt szükség.⁹

Az újonnan kinevezett főkapitány elsősorban a katonai akciókból vette ki a részét. Először a hajdúvárosi ezreddel az északi vármegyék felé irányították, Kassa környékén kellett portyáznia, majd a szatmári blokádnál közelébe akarták küldeni, hogy támogassa a Sennyei István parancsnoksága alá tartozó erőket.¹⁰ A könnyebb küldetések után itt már komolyabb ellenállásra lehetett számítani, amelyet meg is tapasztaltak a hajdúvárosiak, a

⁴ Tokaj nagyközség iratai. MNL BAZML SFl V.277. 100. k. p. 275. (1700).

⁵ Rákóczi és Bercsényi mellett igen szoros kapcsolat fűzte Károlyihoz is. Felesége, Melczer Erzsébet, Barkóczi Krisztina egyik fő segítőkjeként bukkan fel a forrásokban és természetesen a férj is mindenben segíti a szatmári főispánt és feleségét.

⁶ Nagy–Nyakas 2001. 230. és Heckenast 2005. 301.

⁷ Nyakas 1990. 53–67., 55.

⁸ Perjés 1980. 131.

⁹ MNL HBML HbFl IV.502.a 1. k. p. 131., p. 165. 1705. február 25-i bejegyzés. p. 166., p. 168., p. 175. 1705. május 13-i bejegyzés. p. 178–179. 1705. május 29-i bejegyzés. A főkapitányi problematikára lásd: Sillye 1882. 50. és 110., illetve Nyakas 2008. 67.

¹⁰ „*Kegyelmes urunk szerencsésen érkezvén Tokajhoz, édes nemzetemhez holtig való hűmet töttem le Tekintetes és Nagyságos Andrásy György sógorommal, mely idő tájban Tekintetes nemzetes Buday István uram lévén Kassa alá portára, alkalmas számú németet vágott, egy kapitánnyal együtt rabokat is hozott.*” Károlyi önéletírása. Rtű I. 87. II. Rákóczi Ferenc levele Sennyei Istvánnak. Tokaji tábor, 1703. október 19. AR I/I. 131. és II. Rákóczi Ferenc levele Sennyei Istvánnak. Tokaji tábor, 1703. október 20. AR I/I. 131.

szentmártoni harcok során fogságba esett katona kiváltásáról maga a fejedelem rendelkezett.¹¹ Ezt követően Tarczal környékén tűnnek fel, majd Lőcsére küldik, hogy a széteső katonaságot megregulázza és a kapitulációs pontokat mindkét féllel betartassa.¹² Miután a forrongást sikerült lecsendesíteni, Eperjes felé vezényelték tovább, ahol keresnie kellett a találkozóharc lehetőségét az ellenséggel.¹³

A kuruc seregek mind Tokaj, mind Szatmár alatt az erődítmények elfoglalásán, kapitulációján munkálkodtak. A tokaji vár körül kialakult ostromzár és a Szatmárt körülvevő laza gyűrű fenntartása egyre több embert igényelt, a szemben álló császári katonaság rutinos manőverei jelentősen hátráltatták mindkét erősség megvételeét. A Tokaj ostromával foglalkozó Rákóczi emellett még az állandóan panaszkodó és döntésképtelen Sennyei helyett is munkálkodott, rávilágítva, hogy a szatmári blokád parancsnoksága alatt álló erőktől többet vár, mint amit eddig sikerült elérniük. Az elkerülhetetlen segítségnyújtás keretében a hajdúvárosi ezred három százada is bekapcsolódott a Szatmár környéki harcselekményekbe, azzal a feltétellel, hogy a lehető legrövidebb időt töltsék ott, mivel a fejedelemnek is szüksége volt minden hadra fogható seregrészre.¹⁴

Sennyei botladozását 1704. február 14-én unta meg Rákóczi, az egy nappal korábban bekövetkezett csúfos kudarc megpecsételte a blokád parancsnokának sorsát, akit azon nyomban leváltottak betöltött pozíciójáról. Helyére Buday István generális főstrázsamestert, a hajdúvárosok főkapitányát és a hajdúvárosi ezred parancsnokát nevezték ki.¹⁵

¹¹ „A mely rabok Szatmár alatt hadaink szerencsés forgolódások után fogatattanak, mivel azelőtt is Nemzetes Vitézljő Buday István kapitány hívéink ezerbeli zászlótartóinak Szatmárból való kiszabadulása szíves indulatunkban volt: azon rabok közül egyet Kegyelmed azon zászlótartóért küldjön be,” II. Rákóczi Ferenc levele Sennyei Istvánnak. Tokaji tábor, 1703. október 24. AR I/I. 134–135.; II. Rákóczi Ferenc levele Sennyei Istvánnak. Tokaji tábor, 1703. október 29. AR I/I. 138. „...alterum pro milite Domini Capitanei Buday, qui occasione relictationis Szent-Mártoniensis est interceptus, quos exmittendos loco horum duorum postio.” Sennyei István levele Dietrich von Glöckelsbergnek. Szatmári tábor (?), 1703. október 29. AR I/I. 329. Glöckelsbergre lásd: Heckenast 2005. 114.

¹² II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Tokaji tábor, 1703. november 5. AR I/I. 141.; II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Tokaji tábor, 1703. november 23. AR I/I. 145–146. A lőcsei esetről: II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Tokaji tábor, 1703. november 24. AR I/I. 146–147. és II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Tokaji tábor, 1703. november 27. AR I/I. 147.

¹³ II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Tokaji tábor, 1703. november 29. AR I/I. 149.; II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Tokaji tábor, 1703. december 8. AR I/I. 149–150.

¹⁴ „Kegyelmed industriájának concursussa által azon ellenség megszegyenyítettessége: parancsoltunk Bóné András hívéinknek arafelé nyomulni; innen pedig küldetek három zászlóalj lovas seregeket Buday István ezeriből, úgy Sós János kapitány hívéinket, most innen elmenetelekor, hogy maga ezerével menjen be azon sánczban; mely hadaink is tött dispositiónk szerint odaérkezvén, nem kélljük, elégséges erővel lévén, maga hozzánk s a nemes országhoz megmutatott bűséges szeretetinek s készségének azon ellenségnek megszegyenyítésében Kegyelmed eleget fog tenni... Buday István seregeit, – véghezmenvén a próba – Kegyelmed küldje vissza; mivel most három nap alatt Tokaj várának megvételeit ostrommal tentálván, reménljük megvételeit; annakutánna mindjárást más, oda kívántató hadaink felől teszünk rendelést.” II. Rákóczi Ferenc levele Sennyei Istvánnak. Tokaji tábor, 1703. december 28. AR I/I. 154. A rövidtávú átvezényléssel kapcsolatos fejedelmi tervek nem teljesültek, a hajdúvárosiak és Buday még január végén, február elején is Sennyei táborában tartózkodtak. II. Rákóczi Ferenc levele Sennyei Ferencnek. Miskolc, 1704. január 25. AR I/I. 159.; II. Rákóczi Ferenc levele Sennyei Ferencnek. Miskolc, 1704. február 1. AR I/I. 160.

¹⁵ „Mint hogy Tekintetes Nemzetes és Vitézljő Buday István Generális-Főstrázsamester és hajdúvárosi főkapitány hívéinket az baza kívántató szolgálatajának Szatmár alatt való folytatására és ottan lévő hadaink directiojára kegyelmessen praeficiáltak bizonyos ideig; parancsoljuk azért fenn megnevezett hadi tiszt hívéinknek, s úgy hadainknak közönségesen és személy szerint: így értvén kegyelmes resolútiókat, megnevezett Generális-Főstrázsamester és ezredesfőkapitány hívéink directiojának az baza közönséges ügye promotiojának dolgaiban magokat submitáltván, dispositiojátul függjenek, és illendő tisztességgel illessék; kölömben valakik refractariuskodni merészlenének, s parancsolatitúl s dispositiojátul függeni nem akaróknak comperialtatni fognak: kemény animadversióink szerint érdemlett büntetéseket el nem kerülük.” II. Rákóczi Ferenc levele Buday

Buday első lépései a károk felmérésére és a blokádk kiszolgálására rendelt vármegyékkel történő kapcsolat felvételére irányultak. A fejedelem komolyabb támogatást nem tudott ígérni a fontos erősség további körülzárásához, az új parancsnokot ösztökélte, hogy a szétfutott katonákat minél hamarabb táborába gyűjtse, mivel az elmúlt hónapok tapasztalatai bebizonyították, hogy a nem megfelelő létszámmal bíró kuruc seregek nem képesek szisztematikusan bezárni azt a gyűrűt a vár körül, amely egy idő után térdre kényszeríthetné a császári védősereget.¹⁶ A katonaság létszámán túl, az ellátmány, élelmezés kérdése mellett hangsúlyos szerepet kapott a megfelelő információs hálózat kiépítése, amelynél Buday nagyban támaszkodhatott a korábbi évtizedek ismeretségére. Az egyik fő forrásának Dobozi Istvánt, Debrecen város főbíráját tekinthetjük, aki a kötelező feladatok – élelmeszer szállítása, katonai felszerelések készítése – mellett rendszeresen tájékoztatta a környező térség híreiről, pletykáiról, az ellenség (feltételezett) mozdulatairól.¹⁷ A főbíró nevén kívül Pápay János, Teleki Mihály, Gödény Pál, Kölcsey Imre, Klára András és Barkóczi Krisztina is több alkalommal bukkan fel Buday István levelezőpartnerei között.¹⁸

Istvánnak. Miskolc, 1704. február 14. AR I/I. 73–74. Lásd még: Csatóy 2008. 59. A döntés minden bizonnyal már február 13-án megszületett, mivel még aznap Buday több települést is instruált további teendőikről: „Adjutant uramot küldtettem Kegyelmetekhez, hogy katonáknak számát lajstromba vegye minden késelem nélkül, s rendszert adjon ki, s minden katona oly készülettel legyen, hogy valamikor parancsoltatik ide vagy amoda való menetelünk, – mindjárt mehesse s mehesünk.” Buday István levele Alsó- és Felsővadász, Kupán, Kusmárk, Ináncs hadnagyainak. Szikszó, 1704. február 13. AR I/I. 295–296. A Sennyei-féle kudarc okait megpróbálták kivizsgálni, maga Buday is hallgatott ki embereket ebben az ügyben. Buday István tanú meghallgatása. Károly, 1704. február 22. MNL OL G 28 V.2.h p. 9–10. Tanúvallomások a szatmári sánc felveréséről. Miskolc, 1704. március 4. – Eger, 1704. április 3. MNL OL G 28 V.2.h p. 17–51. Sennyei István tanúvallomása. Bottyán, 1704. május 28. MNL OL G 28 V.2.h p. 52–67.

¹⁶ Kinevezése kapcsán többen is jókívánságaikat fejezték ki. Dobozi István levele Buday Istvánnak. Debrecen, 1704. február 16. AR I/I. 296.; Teleki Mihály levele Buday Istvánnak. Debrecen, 1704. február 17. AR I/I. 296.; Ramocsaházy György levele Buday Istvánnak. Nagykálló, 1704. február 21. AR I/I. 298. A fejedelem az adminisztrációs tevékenységet emelte ki, jelezve, hogy a korábbinál erőteljesebben kell a vármegyéknek is ebben az ügyben tevékenykedni: „Mintbogy túl a Tiszán levő hadaink intertentiója iránt tettünk oly dispositiót, hogy a fiscalításokból administráltassék bizza és gabonabéli intertentiójok; mely administrációk, hogy annyival is inkább jobb móddal és rendesebben, mint eddég folybassanak: Kegyelmed azon vármegyebeliek közül, vagy nemes Ugocsából is denomináljon és declaráljon 3 vagy 4 alkalmatos embert, a kik azon élésbeli administrációkat és perceptiókat, a szegénység oppressiója és hadaink rövidsége nélkül folytassák. Addég is, még ez iránt való opinióját hozzánk küldendi, tovább való dispositiónkig bizza azon commissariatusságunk tisztit Nemzetes Vitézítő Károlyi Sámuel hívünkre, kit is előbbeni commissarius 'Nemzetes Vitézítő Gyulai Ferencz genuine informáljon: a nemes vármegyéből eddég minemű administratiké voltának, és micsoda restantiák vannak?’ II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Miskolc, 1704. február 19. AR I/I. 74–75.

¹⁷ Dobozi az elsők között gratulált Buday kinevezéséhez, ami érthető, hiszen Bihar vármegyei alispánként több évtizede ismerhették egymást és a viszonyuk – a levelek hangneméből ítélhetően – barátinak tekinthető. Dobozi az ezenkívül, mint hajdúvárosi főkapitány is szoros kapcsolatban kellett lennie Budayval, mivel Debrecen és a hajdúvárosok viszonyát ebben az időszakban nem nevezhetjük felhőtlennek. Dobozi István levele Buday Istvánnak. Debrecen, 1704. február 16. AR I/I. 296. „Ím, 500 kenyereket és 50 zsák abrakot hamarjában küldök Kegyelmed hadainak. Bóné uram ezeriből is kell menni Kegyelmedhez négy seregnek, elbizsem: szükséges; de a mely gyengén vagyon Várad mellett is az állapot, igen, s netalám szükségesebb volna. Ugyan is a Marosig mind ellenség az a föld; nem tudnám megmondani, mely megegyeledett formában van a vitézítő rend, – sem Istenül, sem tisztitül nem akar függeni. Tegnap egy csomó levelet küldtem Miskolcz felé, inriálván őket Beszerményre; elbizsem, a Kegyelmed vicekapitánya Fogarasi Tamás – jó szokása szerint – nem promoválta. Az az ember éjel-nappal csak iszítja, a közönséges ily jót nem segíti; szükség volna maga mellé venni Kegyelmednek, hadd pihenne, s tanulna egy kis morest.” Dobozi István levele Buday Istvánnak. Debrecen, 1704. február 17. AR I/I. 296–297. Dobozi lásd: Heckenast 2005. 117. és Dobozi levelei 10.

¹⁸ Pápai Jánosra lásd: Heckenast 2005. 328. Gödény Pálra lásd: Heckenast 2005. 163–164. Teleki Mihályra lásd: Heckenast 2005. 429–430., Klára Andrásra lásd: Heckenast 2005. 234. Természetesen legtöbbször a fejedelemmel, Bercsényi Miklóssal és Károlyi Sándorral érintkezett levél útján Buday, a felsorolt személyek a Szatmár körüli blokádk szempontjából kerültek előtérbe 1704 folyamán.

Ennél a hálónál alapvetésként tekinthetünk azokra a kapcsolatokra, amelyek a vármegyék, vármegyei tisztviselők, hadi commissariusok felé irányultak. A feladat sikeres végrehajtásához elengedhetetlen, hogy a blokádot irányító személy gyorsan és egyértelmű formában tudja közvetíteni azokat a rendelkezéseket, amelyek végrehajtása a későbbiekben a területi vagy megyei apparátus feladatává vált.¹⁹

Rákóczi megbízatása elején nyomatékosan felhívta Buday figyelmét arra, hogy elvárja az önálló, aktív hadseregvezetést, mert a párhuzamosan folyó harcselekmények mellett a fejedelemnek nincs ideje arra, hogy e titulus viselőjét napi szinten, minden apró ügy kapcsán segítse. Sennyei pontosan ezen kifogások miatt és a döntésképtelenségéből kifolyólag került elmozdításra, és Rákóczi nem akart egy újabb kudarcot elkönyvelni. A szabadságharc első hónapjaiban kivívott bizalom volt az alapja ennek a kinevezésnek, amelynek fejében a fejedelem agilis ostromvezetést várt el az új parancsnoktól.²⁰

Buday ennek megfelelően cselekedett: a szétszéledt katonák összegyűjtésére tiszteket küldött, a vármegyéket is sürgette mind a katonai, mind az élelmezési kérdések vehemensebb intézésére. Csengernél kötélhidat készíttetett, hogy Majtényhoz tudjon vonulni, közelebb helyezkedni ezzel a szatmári várhoz. Emellett folyamatosan járta és járatta a környéket a portyázókkal, nehogy az ellenség egy percig is nyugalomban érezhesse magát.²¹

Minden igyekezet ellenére az elvárt hadszervezési feladatoknak csupán egy részét sikerült teljesíteni, mind a bajtársak, mind a vármegyék részéről igencsak lassan haladt a fejedelem által tett instrukciók kivitelezése. A szétszaladt kurucságot nehezen lehetett ismételtelen a zászlók alá állítani, a császári csapatmozgások pedig nyugtalanító hírek formájában kerültek Buday elé. Nemcsak a keze alatt lévő csapatok várták tőle a parancsokat,

¹⁹ Szabolcs, Szatmár, Máramaros vármegyéknek katonasággal és élelmezéssel szolgálni a szatmári blokádot, amelyet Rákóczi utasítása alapján követelt rajtuk később is Buday. A vármegyékhez fűződő viszony nemcsak Budaynak, hanem más parancsnokoknak sem volt zökkenőmentes, hiába a fejedelmi rendelvények. „*Hogy pedig felesleg számmal lebeszen, parancsoltunk nemes Szatmár s Máramaros vármegyéknek is, hogy azon sánczban menvén. Kegyelmeddel conjungálják magokat, – kiknek is oda való meneteleket Kegyelmed maga is szorgalmaztassa.*” II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Miskolc, 1704. február 21. AR I/I. 75. „*Hogy az szatmári ellenségnek excursiója annyival is inkább megátoltassék és az ott körüllevő helységek azon ellenségnek kártételeitül conserváltbassanak és az hazza szolgálattya szerentsébben folytathassék a nemes vármegyének serio intimállyuk, hogy mentül hamarabb generalis insurrectiót publicallyon és mennél felesleg számmal minden időhalogatás nélkül mennyen be azon sánczba és tekintes nemzetes és vitézjő Budai István generalis strása mester és az hajdúvárosi főkapitány hívünktil függén az hazza szolgálattját mentül serényebben és szerentsébben lebet folytassa. Aminthogy azon insurrectiót az nemes vármegye hozzá s hazánkhoz tartozó kötelessége szerint admaturállyá is.*” II. Rákóczi Ferenc levele Szabolcs vármegyének. Miskolc, 1704. február 21. MNL SzSzBML IV.1.b Fasc. 5. No. 25. „*Nemes Szatmár és Ugocsa vármegyéknek irtunk, hogy ottan levő hadaink intertentiójára szükséges naturálék administratíójában concurráljanak, úgy a bid csináltatásához kívántató ják és manuális munkásokban. Kegyelmed úgy moderálja a dolgot, mivel azon vármegyék régtül fogva felettébb terhelhetnek, a mennyire lebet, nagy oppressidjokra azon concursus ne legyen.*” II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Miskolc, 1704. március 1. AR I/I. 77–78.; Kölcsey Imre levele Buday Istvánnak. Kölcse, 1704. február 26. AR I/I. 301.

²⁰ „*Elmenetelekor megmondottuk: Kegyelmed minden csekély dologba hozzánk ne recurráljon, s kérdést ne tegyen, hanem bizzuk Kegyelmed prudentiójára s dexteritására a dolgokat; a szerint is, a mint jobbnak s hasznosabbnak itül és esmér, csak kövesse el. Az hidat Csengemél által csináltván, nemcsak ott verje sánczba magát: de onnét elébb-mozdulván, igyekezékek azon, hogy azon várnak mind a két kapuit betévén, az ellenségnek excursióját impedíálhassa.*” II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Miskolc, 1704. március 1. AR I/I. 77–78.

²¹ Boros Kata levele II. Rákóczi Ferencnek. Nagykároly, 1704. február 24. AR I/I. 300–301.; II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Miskolc, 1704. február 24. AR I/I. 75–76.; II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Miskolc, 1704. február 24. AR I/I. 76–77.; Buday István levele II. Rákóczi Ferencnek. Nagykároly, 1704. február 27. AR I/I. 301–302. Buday pátensben tudatja a lakossággal, hogy a méltóságos fejedelem őt nevezte ki a Szatmár környéki hadak élére. Együttal fegyverbe szólít mindenkit, hogy az „*idegen nemzet*” fölfuvalkodottságát letörjék. MNL OL G 28 V.2.a p. 9. Buday István pátense. Nagykároly, 1704. február 28.

hanem a környék lakossága is nála kereste a megváltást, hogy némi békesség költözhessen erre a vidékre. A tényleges ostrom előkészületei is lassabban haladtak, a híd állítása kése delmet szenvedett, ami lehetőséget adott a császáriaknak a vár környékének felprédálására.²² A Szatmár környéki lakosoknak sok esetben nem is a német helyőrségtől kellett tartania, a Rákóczi zászlói alá gyűlt seregek gyakran túltettek az ellenségen, a fegyelmezetlenség, a fosztogatások komoly fejtörést okoztak a kuruc hadvezetés egészének. A kilengésekről, rablásokról, parancsszegésekről Buday értesült, akit nem pusztán az ostromra készülő csapatok vezényleésével bíztak meg, hanem a várat körülölelő térség bizton ságának fenntartásáért is ő felelt. Ezeket a vadhajtásokat a fejedelem sem tűrte, több alkalommal is keménykezűségre buzdította a blokádparancsnokot, elejét véve mindenemű lázadásnak, parancsmegtagadásnak.²³

²² Mindenki azon igyekezik, hogy az ostromhoz szükséges élelmezést és hadianyagot előteremtsek, amit lehet, azt mind Budayhoz küldenek. Klára András levele Buday Istvánnak. Kálló, 1704. március 1. AR I/I. 110.; Gödény Pál levele Buday Istvánnak. Nagybánya, 1704. március 2. AR I/I. 311.; Klára András levele Buday Istvánnak. Huszt, 1704. március 4. (?) AR I/I. 312.; Dobozi István levele Buday Istvánnak. Debrecen, 1704. március 5. AR I/I. 214.; Dobozi István levele Buday Istvánnak. Debrecen, 1704. március 6. AR I/I. 304–305.; Gödény Pál levele Buday Istvánnak. Nagybánya, 1704. március 7. AR I/I. 305.; Kölcsey Imre és Újlaki István levelei Buday Istvánnak. Kölcse, 1704. március 7. és 8. AR I/I. 305. Esze Tamás és Kis Albert arra hivatkoznak, hogy sem a térséget nem szeretnék magára hagyni, sem elegendő élelem híján nem tudnak eleget tenni a parancsnak, ezért nem vonulnak Medgyeshez. Esze Tamás és Kis Albert levelei Buday Istvánnak. Kölcse és Tisztaberek, 1704. március 1. és 3. AR I/I. 302–303. Pataki alig talált három zászlónyi embert, de fél, hogy hiába vinné őket Nagykárolyba, baj esetén a lovasok hátra hagynák a gyalogosokat. Pataki György levele Buday Istvánnak. Iriny, 1704. március 1. AR I/I. 309. Buday maga is keserűen írja, hogy mindösszesen 2200 katonára van a keze alatt, azok sem mind a közvetlen közelében. Nem is tudja, hogy miként lehetne a sáncokat megülni, amelyek rossz állapotban vannak és még arra sincs ember, hogy azt helyrehozza. Buday István memorálisa. 1704. március 5. AR I/I. 312. Károlyi Sándor felesége is Budaytól várta a megoldást, hogy mitévő legyen: menjen vagy maradjon, mert szeretne az ellenség kezére kerülni. Barkóczi Krisztina levele Buday Istvánnak. Nagykároly, 1704. március 1. AR I/I. 309–310. A sürgető levelekre, felszólításokra a vármegyék csak nagyon lassan reagáltak, vagy egyértelműen kijelentették, hogy mit nem tudnak – esetleg nem akarnak – megtenni. Lassan haladt a csengeri átkelő építése, nem érkeztek meg a katonák a táborba és az élelmezés is akadozott. Buday István levele Szabolcs vármegyének. Csenger, 1704. március 3. MNL.SzSzBML IV.1.b Fasc. 5. No. 23. Regesza közölve: Zimmermann 1909. 276. Buday István levele Szatmár vármegyének. Csenger, 1704. március 6. MNL OL G 25 III.1.b p. 9.; Szatmár vármegye közgyűlése. Fehérgyarmat, 1704. március 8. MNL.SzSzBML IV.501.a 130v. Perényi Zsigmond levele jól példázza a kaotikus állapotokat: „*Én ezek között csaknem bolondulok meg, hogy mennél hamarabb nem mehetek véle: Kende Zsigmond uram olyan észzevesztést szerzett köztök, hogy a Szatmár vármegyének szülő Urunk parancsolatját Marmaros vármegyének köldte, melybe a volt, hogy a vármegye viritim felüljen; sem Kende uram meg nem nézte, sem Marmaros vármegye a titulust: kinek szól? Erre nézve az őszveggyült had akkor eloszlott, mivel zsoldosok voltak, sok fégyvertelen is volt benne. Most új gyűlések levén, újonnan felülnek, – sietek véle; mi haszna bottal odamenni?!*” Perényi Zsigmond levele Buday Istvánnak. Huszt, 1704. március 4. AR I/I. 311. A Máramaros vármegye részéről írt rekontra tapinthatóvá teszi azt a szűk mozgásteret, amivel a szatmári blokádparancsnok rendelkezett: „*Personalis insurreccióné iránt teljes lehetetlenségét látjuk: mert 1. hogy personaliter is insurgáljunk; 2. hadaknak is élést vigyünk; 3. magunkot is a táborban sustentáljuk; 4. zsoldosokat is fenntartsuk; 5. a sőt is az aknáruil bordjunk; 6. a szűlyakat s kormányosokat, melyek nagyobb részént nemeségből valók, adjuk; 7. a sáncból kijött hadakat is itt intetenedéljük; 8. mindenfelül ellenség levén köröletünk, passussokat is strázsálnunk kell, így enacuálán s az embereket kivén; feleségink s javaink veszedelemre maradnak. Mink azelőtti élést praestáltuk, hogy sáncban elvesztett: arról nem tebetünk. Urunktól parancsolt 600 emberünk indulóban vannak: csak mebessenek secure, mert ha közeljárnak Szakmárhoz, fél: valami non putaram ne essék rajtok.*” Máramaros vármegye levele Buday Istvánnak. Huszt, 1704. március 4. AR I/I. 311–312.; Debreczeni Péter levele Buday Istvánnak. Somlyó, 1704. március 7. AR I/I. 305.

²³ „*Hogy az eloszlott hadaknak az észzevgyülésre példa statuáltassék, ha oly refractariust megkapattathat, akasztassa fel. Szűcs János is, mibent megfonasítjuk, Kegyelmedhez elküldjük. Gróff Csáky László úr hívünknek is parancsoltuk?*” II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Miskolc, 1704. február 24. AR I/I. 76–77. „*Levelünk exhibeáló Karácson Péter hadnagy hívünk instantíájából értettük, hogy midőn Szakmárból kijött Gandel nevű kémet elfogott volna: Menyő nevű faluban*

Az elmúlt hetek fejleményei arra kényszerítették Rákóczit is, hogy erélyesebben lépjen fel, ismételten szigorú utasításokkal hívja fel a vármegyék figyelmét kötelességük teljesítésére. Ezzel is súlyt kívánt adni Buday szavainak, aki a legtöbb esetben szélmalomharcot folytatott. Jellemző a megyék lassú reagálása, vonakodása, amely jelentős mértékben hátráltatta a katonai akciók kibontakozását, sikerességét.²⁴ A fejedelmi segítségen felbuzdulva Buday is keményebb hangnemben fogalmazta meg utasításait, pátensében szigorú intézkedéseket helyezett kilátásba: „*Méltóságos Fejedelem Felső-Vadászi Rákóczi Ferenc*

bemenvén, nemhogy ottan némelyek haszójokhoz való szeretetekből s kötelességekiből kívántató assistentiával és succursussal, említett hadnagy hívúinknek lettek volna, de még kezekehez sem akarták venni és őriztetni; a kik vétekebbeknek találatnak, 3-at közülük fogasson meg, és a táboron erősen pácztáztassa meg. Doblonyiak pedig a megnevezett kémnek köntösét, fejverét, lovát és egyéb purtékáját elvették; ezekkel restituuáltassa mindenetket, és ezen hadnagy kezébe adassa Kegyelmed.” II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Miskolc, 1704. február 27. AR I/I. 77. Kis Albert esete is jól példázza, hogy a fejedelem milyen kemény fellépést várt el parancsnokaitól: „*Mivel Kis Albertnek vilkossága, paráznasága és edictumunk ellen tött sok cselekedeti nyilván constálnak előtűnk, és hogy a szakmári sáncznak eloszlatására, oly nagy kárvallásokra adott volna okot, mind maga s mind keze alatt lévő gyalogságnak megszaladásával nagy zűrzavart causálván több hadainknak, ez is megvilágosodott előtűnk. Azért Kegyelmednek serio parancsoljuk, hogy említett Kis Albertet, valabolott kapattathajja, mindjárt fogassa meg, és megfogatván, minden halogatás és késedelem nélkül mindjárt lövöldöztesse meg, nem levén iránta hozzáánk tovább semmi recursussa Kegyelmednek.”* II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Egri tábor, 1704. március 15. AR I/I. 80. Károlyi Sándorné is az erélyesebb fellépésben látja annak lehetőségét, hogy a szétszaladt katonaságot össze tudja gyűjteni Buday. Barkóczi Krisztina levele Károlyi Sándorhoz. Nagykároly, 1704. március 13. Barkóczi Ferenc levelei 2011. 37.; II. Rákóczi Ferenc levele Bessenyei Zsigmondnak. Eger melletti tábor, 1704. március 15. MNL SzSzBML IV.1.b Fasc. 5. No. 26. és II. Rákóczi Ferenc levele Szabolcs vármegyének. Eger melletti tábor, 1704. március 17. MNL SzSzBML IV.1.b Fasc. 5. No. 37.; Vay Ádám levele Buday Istvánnak. Miskolc, 1704. február 29. AR I/I. 302.; Nagy Pál levele Buday Istvánnak. Nagykároly, 1704. március 7. AR I/I. 306–307.; Rozsályi lakosok levele Buday Istvánnak. Rozsály, 1704. március 7. AR I/I. 307. „*Most is Lapácsi hajdúi-félék hárman terem majoromra reámentek, sokat alkalmatlankodtak, s specialis Urunk protectióját szélheltépték; labanczné koromban sem művelték azt, a mint már ezek elszéledéssel meggonoszodtak.”* Barkóczi Krisztina levele Buday Istvánnak. Nagykároly, 1704. március 7. AR I/I. 307–308.

²⁴ „*...Azért most utólszor intimállyuk az nemes vármegyének, hogy ha az közügynek promotióját szereti, mennél felesebb számmal insurgálván, mennyen szatbmári sántzba az holott is mindenekbe tekintetes nemzetes és vitézljő Budai István grális strámsamster és hajdúvárosi főkapitány hívúinktól függeni igyekezzék.”* II. Rákóczi Ferenc levele Szabolcs vármegyének. Eger melletti tábor, 1704. március 9. MNL SzSzBML IV.1.b Fasc. 5. No. 26. Regeszta közölve: Zimmermann 1909. 276. „*Valamint eddég, úgy továbbra is az hadak eszvegyűjtéseken Kegyelmed industriáskodjék; nemes Szabolcs, Szatbmár, Közép-Szolnok, Ugocsa vármegyéket is maga mellé vévén, a marmarosi, parancsolatunkból 600 lovas s gyalog személyekből áll s kiküldendő haddal együtt, s hogy élest is adminisztráljanak, Kóvár-vidékkel együtt, serio parancsoltunk. A munitiókat is Hadadbul, havá alkalmatosabbnak itili, elszállítássá, a mint irtunk odaval tisztartnknak. Mivel reménljük. Isten rövid nap Egret kézbe adja, bonnan is Szakmar alá igyekezzünk, hogy magunk praesentiánkban annak obsidija jobb renndel véghez mehessen: addég is Kegyelmed, valamit az nemes ország szolgálatjának promotijára, maga becsületinek s érdemének öregbülésére ott elkövethet, igaz hívségének tegyen minden készséggel eleget. A Szamost, a hol jobbnak itili, mentülhamarebb köitessse által hiddal, hogy mind két felül azon ellenség excursijának resistálhasson; mely, hogy annyivalinkább meggátoltassák, Szakmar körül 2–3 mélyföldnyire lakosokat, két hét alatt legfeljebb, minden jószágoknak elvesztése s prédára való bányattatása alatt, tovább szálltassa Kegyelmed, Es mivel már egynehány renndeli parancsolatunkat Esze Tamás, Mórész és Kis Albert kapitány híveink Kegyelmeddel való conjunctio iránt vettek: Kegyelmed urgálja, hogy hovabamarebb Kegyelmeddel magokat conjungálván, tebessenek azon ellenség ellen valami hasznos próbát, igyekezzén oly erdős helyen valamely practicát ellenek gondolni, az hol a gyalogság is concurrálhasson; mivel Csenger mezőben levén ott az hajdúságnak kevés hasznát vehetni. Talám az Kraszna közén alkalmatosabb volna, valamely oly közel való helyeken, azon gyalogsággal együtt a végre subsistálni Kegyelmednek; de bizattatik ezen dolgoknak jobb modalitással való igazgatása Kegyelmed dexteritására. Ertjük, eddégis az szakmának az erdői helyen mely hasznosan forgolódtnak magok conservatíójokban az ellenség ellen; továbbra is Kegyelmed intimálja azon híveinknek: valamiben azon ellenség ellen concurrálhának, jó vigyázásban levén, büszéges magok-viselésekkel az közügyet igyekezzének secundálni.”* II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Eger melletti tábor, 1704. március 9. AR I/I. 78–79.; II. Rákóczi Ferenc levele Hadadi Jánosnak. Eger melletti tábor, 1704. március 9. AR I/I. 79.; II. Rákóczi Ferenc rendelete Ugocsa vármegyéhez a szatmári ostromon lévők élemezéséről, újabb csapatok kiküldéséről Buday István parancsnoksága alá. Eger, 1704. március 9. Közölve: Csatáry 2008. 160. II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Eger melletti tábor, 1704. március 10. AR I/I. 79–80.

Kegyelmes Urunk ö Nagysága hadainak Generálissá s tíz hajdúvárosiaknak főkapitánya. Tisztem autoritása szerint hagyom s parancsolom, hogy az mely helységek Szakmar vármegyéből más vármegyékben ezen háború-üdben transferálták magokat: azok egyen-egyen előbbeni városokban visszajöjjenek, nem tartván semmit ez szatbmári ellenségétül. Hogy ha pedig vissza nem akarnak azon helységek jüni: úzzék vissza, – másként az olyanokra felvetett censust azon vármegyékre transferálom, a mely vármegyében laknak, s vissza nem úzték őket.”²⁵

Az Ungvárnál és Munkácsnál felszabaduló haderő átcsoportosítása, a vármegyék lassú mozgása közel egy hónap után némi előrelépést generált a Szatmár körüli blokád sorsában. Szükség is volt arra, hogy intenzívebbé váljon a térség megszállása, mivel a várórség sem várta tétlenül a kurucok komótos felvonulását.²⁶ A vármegyei hadak és a kóborlók összegyűjtésén kívül az élelmezés megszervezésében is sikerült előrelépni, de még messze nem arra a szintre, ami kívánatos lett volna egy rendezett ostrom megvívásához. A folyók, vizek áradása, a több irányból érkező parancsok között nehezen eligazodó megyei apparátusok számára sem lehetett kérdés, hogy minél hamarabb rendezni tudják a Szatmár körüli blokádöt, annál gyorsabban tudnak rendet teremteni a környéken. A ki-kicsapó császáriak szemmel tartása, az ellenséges csapatmozgás figyelemmel kísérése komoly energiát emésztett fel a szervezett, reguláris harcmódot csak kis mértékben ismerő kuruc vezérkartól. Ad hoc jelleggel, egy-egy kisebb császári egységgel sikeresen megbirkóztak a portyázáshoz szokott mezei hadak, de a tényleges ostromtechnikai tapasztalatokkal nem rendelkező katonasággal nem is lehetett reális cél egy klasszikus várívás.²⁷ Az

²⁵ Buday István pátense. Csenger, 1704. március 10. AR I/I. 308. A tíz hajdúváros főkapitánya cím nem félreértés, mivel a hét szabolcsi településhez – Hadház, Szoboszló, Bószörmény, Dorog, Nánás, Polgár, Vámospércs – ebben az időszakban katonai szempontok miatt Téglást, Balmazújvárost és Kállót is hozzácsatolták. A szabadságharc nagyobb részében csak Kállóval egészült ki a városok névsora, de a korai periódusban a másik két település is a hajdúkkal közösen szolgált.

²⁶ Szatmár vármegye levele Buday Istvánnak. Nábrád, 1704. március 12. AR I/I. 316.; Mikolai György levele Buday Istvánnak. Almás, 1704. március 12. AR I/I. 317. „Munkácsi és ungvári blokadában volt lovas és gyalog hadainknak összegyűjtéseket és directiójokat és szakmári plokadában való viteleket concredáltuk Nemzetes Vitézű Ilosvay Bálint hívünkre, ki is azokat eszvégyjűjtívén, fog Kegyelmed directiója alá menni. Kegyelmed azért az ottan való dolgokat úgy moderálja, hogy az ellenségnek nemcsak resistálhasson, de nevezetes valamely actust és operatiót is nyíven véghez, melyhely is előbbeni jó hírét s nevét fogja előltűnk öregbíteni és nevelni.” II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Gyöngyös, 1704. március 12. AR I/I. 80.; Buday István levele Szabolcs vármegyének. Vári, 1704. március 12. MNL SzSzBML IV.1.b Fasc. 5. No. 22. Regeszta közölve: Zimmermann 1909. 276. Szaniszlói bírák levele Buday Istvánnak. Szaniszló, 1704. március 13. AR I/I. 317.

²⁷ Máramaros vármegye elkezdte az élelmezés szállítást, de csak nagy nehézségek árán, sok esetben a megérkező tisztségviselők ellen is felzúdulnak. Talán Mikolay Miklós is ezért gondolta úgy, hogy szolgabírói tisztségét nem kívánja továbbra betölteni, amit Buday igencsak zokon vett tőle. Máramaros vármegye levele Buday Istvánnak. Sziget, 1704. március 19. AR I/I. 319.; Perényi Zsigmond levelei Buday Istvánnak. Szőlős, 1704. március 23. és 29. AR I/I. 319–320.; Buday István levele Mikolay Miklós szolgabírónak. Szatmár melletti tábor, 1704. március 25. MNL OL G 26 IV.2.a p. 127–129. A fejedelem utasítja Zemplén vármegyét, hogy két járása a továbbiakban a szatmári blokádöt szolgálja. Zemplén vármegye közgyűlése. Terebes, 1704. március 28. MNL BAZML SFI IV.2001.b 2. d. Fasc. 166. No. 464. 4. p. 4. pont. A katonaság gyülekezésével kapcsolatban: Csató Gáspár levele Buday Istvánnak. Mánd, 1704. március 21. MNL OL G 15 Capsula A.1. fasc. 6 Diarium Reviczkiarum p. 125–126.; II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Gyöngyös, 1704. március 25. AR I/I. 81.; Vetési László levele Buday Istvánnak. Domahida, 1704. március 27. MNL OL G 26 IV.2.a p. 132–135.; II. Rákóczi Ferenc levele Gödény Pálnak. Gyöngyös, 1704. március 28. AR I/I. 165.; Gödény Pál levele Buday Istvánnak. Nagybánya, 1704. március 29. AR I/I. 321. A hadmozdulatokat illetően: Thury Miklós levele Buday Istvánnak. Tarcál, 1704. március 19. MNL OL G 26 IV.2.a p. 125–126.; Buday István levele Gödény Pálnak. Szatmár tábor, 1704. március 28. AR I/I. 321.; Barkóczi Krisztina levele Károlyi Sándorhoz. Nagykároly, 1704. március 28. Barkóczy levelei 2011. 38.; Barkóczi Krisztina levele Károlyi Sándorhoz. Nagykároly, 1704. március 31. Barkóczy levelei 2011. 39.; Bercsényi Miklós levele Buday Istvánnak.

ostromgyűrű parancsnoka a Szatmár alatti sáncoktól Óvárin át, egészen Nagykárolyig, szinte minden nap más helyen bukkant fel, ahogy a hadi helyzet megkívánta. Minden igyekezete ellenére a szatmári erősség elfoglalásához nem került közelebb Buday, a kívánt ostromgyűrűket nem sikerült kiépíteni, a császári csapatok vár környéki kicsapásai szinte minden alkalommal a kurucok meghátrálásával végződtek.²⁸ A sáncok megszállása mellett a tüzérség létszámbeli fejlesztését is kérte Buday, mert komoly erőfeszítéseket a vár elfoglalására ágyúk nélkül nem is lehet tenni. Az ágyúk és a muníció szállíttatása és a katonaság hadrendben tartása lebegett az egykori alispán szemei előtt.²⁹ Nemcsak a tüzérség hiánya, hanem a katonaság létszáma is állandó témaként jelenik meg a levelezésekben. Érthető módon a blokád vezetője minél több, közvetlenül neki alárendelt embert kívánt maga körül tudni. Ezzel szemben Rákóczi minden esetben arra hívta fel a figyelmét, hogy a kellő számmal bír a seregteste és jó lenne, ha ez már megmutatkozna a Szatmárért vívott harcok során. A különböző átcsoportosításokra – pl. a hajdúvárosi gyalogosok átirányítására – is nemet mondott a fejedelem, mert a kérések mögött nem látott olyan számottevő produktumot, ami igazolta volna ezek szükségességét.³⁰ Buday nem tudta

Gyöngyös, 1704. március 29. AR I/I. 321.; A katonai túlkapasokra lásd: Újlaki István levele Buday Istvánnak. Fancsika, 1704. március 22. AR I/I. 319.; Lónyai Istvánné levele Buday Istvánnak. Namény, 1704. március 24. AR I/I. 320.; Buday István levele Gödény Pálnak. Szatmár tábor, 1704. március 28. AR I/I. 321.; Gödény Pál levele Buday Istvánnak. Nagybánya, 1704. március 29. AR I/I. 321.

²⁸ A kitörő császári csapatoknak sikerült jól ellátni magukat élelemmel. Buday egy kis biztatást várna, mert borúsán látja a helyzetet. Buday István levele Károlyi Sándornak. Szatmári tábor, 1704. március 31. MNL OL P 396 - 1. - No. 277. Közölve: Bánkúti 1977. 87. A fejedelem ettől függetlenül további serény szolgálatra sarkallja Budayt, figyelmeztetve a szigorúbb hadi regula betartására: „Reménljük, ennyi hadaink számaival elégséges erővel leszen Kegyelmed, ha szintén az ellenség erüptiót tentálna is, azt confundálhatja; a jó hadi rendes mesterség azt hozza magával. Kegyelmed magára helybe az ellenséget ne várja, hanem a hadakkal induljon ellene: mert evel a hadaknak szíve nem kevésse bátorodik, és ily forma actussal intentionk fogja kívánatos végét az ellenség confusiójában consequálni. Javalljuk ugyan, hogy a vigyázást továbbra is szorgalmatosan continuálja; de mely rendet Kegyelmed observál (újfélti fográst viradltéj rendelt seregekben hadainkat tartván) a jó hadi regula ellen vagy; azért, oly bosszus vigyázásal hadainkat enemálván, a mikor szükség kívánna, fogatkozás hogy ne essék, ne aggraválja, hanem rendes, jó, serény strázsáltatást observáljon. A portásokot szintelen kell folytatni, mert így is az ellenség szándékát megtudhatni. Értjük, kik ennekelőtte hadakozásra applicálták magokat, házoknál lapponganak; azokat omnimode compellálni kell zászfok alá, Kegyelmed is nemes vármegyéket ebben invitálja, segítsen.” II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Egri tábor, 1704. április 5. AR I/I. 82.

²⁹ Molnai Pál levele Buday Istvánnak. Tokaj, 1704. április 1. AR I/I. 321–322.; Dobozi István levele Buday Istvánnak. Debrecen, 1704. április 5. AR I/I. 343. „Értjük, hogy Kegyelmed szándékozza valamely sánczba beszállani, mely hogy jobb securitással lehessen, és hogy az ellenség erüptiójának resistálhasson: parancsoltunk Nemzetes Vitéz Lónyai Ferencz hívünknek, hogy Tokajból a Tiszán felszállítandó munitiók közül adjon Naménynál Kegyelmednek két sugár-taraczkókat és két seregbontókat, melyre Kegyelmed szorgalmatosan vigyázzon, és mikor azon munitiók Naményban érkezznek, onnan jó securitással szállíttassa azon sánczba.” II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Egri tábor, 1704. április 12. AR I/I. 83.; II. Rákóczi Ferenc instrukciója Lónyai Ferencnek. MNL OL G 16 I.2.d No. 186. p. 2. Közölve: Fol. Rak. 4.13–14. Az élmezés ügyében Szatmár és Szabolcs vármegyétől is többet várnak, a restancia kiegyenlítését követelve tőlük. Szabolcs vármegye közgyűlése. Tas, 1704. április 11. MNL SzSzBML IV.1.a 17. k. p. 506. Szatmár vármegye közgyűlése. Nábrád, 1704. április 10. MNL SzSzBML IV.501.a 131v.; Buday István levele Szabolcs vármegyének. Szatmár melletti tábor, 1704. április 12. MNL SzSzBML IV.1.b Fasc. 5. No. 24. Regesza közölve: Zimmermann 1909. 279.

³⁰ „Értjük Kegyelmed leveléből, hogy Ibrányi ezere s nemes had ide való jöveletekkel az ott kívántató hazu szolgaltatja nem kevés rövidséget szenvedne: holott Kegyelmed maga ezéré, Gödény Pál, Mórícz, Pataki kapitányok gyalogsága, Mármaros, Szabolcs, Közép-Szölök, Ugocsa, Szakmar, ungvári s munkácsi ploguadából odamenendő hadak lesznek oly feles számmal, kiknek concursusok által secundálhatja Kegyelmed az kívántató operatiókat. Ha pedig azon nemes vármegyéknek tagjai közül valaki insurgálni nem akarna: Kegyelmed elsőben pátens által admoneálja, sub poena confiscationis universorum bonorum; a minthogy, a kik engedetlennek comperáltálnak, tovább való dispositiónkig a jóságát Kegyelmed confiscáltassa. Csudálkozva értjük, midőn Zemplény vármegyének is két processusával azon hadaink quartéjba szaporodott, mégis intertentio iránt vagyon panas; holott generális autoritása által Kegyelmed az oly vármegyéknek s helységeknek az élés administrációjában való

megakadályozni, hogy a császári csapatok prédálják a vár közelében fekvő településeket, nem készültek el a sáncok sem – amit a parancsnok a vármegyékre hárított –, amelyek nagyobb biztonságot nyújtanának az ostromlóknak. A fejedelem ezt nem is nézhette tétlenül, értetlenkedve írt Budaynak a hadi helyzettel kapcsolatban: „*Csudáljuk, hogy viszont azon ellenség magának bátorságot vévén, szintén Medgyesig excurrált (előre tört). Vagy azért Kegyelmed, az mely helységek oly közel vannak, tovább szállíttassa, – vagy pedig exursióját impediálja (kinyomulását megakadályozza); azon is legyen, levén feles jó fegyveres gyalog Kegyelmed keze alatt, azon Pirosberek felé való sánczot azon ellenségnek elkészíteni, s abban magát stabilizálni meg ne engedje.*”³¹

Buday az élelmezés hektikusságában, a katonaság folyamatos eloszlásában, hadra fogható alakulatainak elvezénylésében látta a sikertelenség okát, ami egyfelől érthető, hiszen a vármegyék állandó késedelemben voltak a beszállításokkal kapcsolatban, a táborban szolgálók pedig – minden fenyegető büntetés ellenére – elhagyták szolgálati helyüket. Az ellátás miatt Rákóczi is többször ráparancsolt az érintett vármegyékre, de egyúttal erélyesebb fellépésre akarta rávenni Budayt is.³² A hadak eltünezése az egész szabadságharc alatt komoly problémát jelentett a kuruc táborban. A gyengekező parancsnoki kar nem tudta érvényesíteni az akaratát, pláne, ha a vármegyék még ellenük is dolgoztak azzal, hogy – a fejedelmi pátensek szellemével ellentétesen – adózásra akartak szorítani minden otthonmaradottat, amit a katonáskodók nem néztek jó szemmel.³³

szőfogatatlanságokat könnyen orvosolhatná; a minthogy, valamely nemes vármegye tiszti vagy helységnek bírúi továbbra is az éles adminisztrációját nem admaturálják: statualjon példát exemplaris megbüntetések által, hogy annak utána esbet hadaink élésbeli fogyatkozások praesindáltassanak.” II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Jászberény melletti tábor, 1704. április 20. AR I/I. 84–85. Buday hamarosan keményebb hangvételű levelekkel kezdte el bombázni a kijelölt vármegyéket: „*A károlyi nemességnek fele ott maradjon, fele ide a táborra jűjjen: mivel újabb parancsolatom jűtt Urunktűl, hogy valakik az nemesek közül fel nem űlnek, azonnal jűszágókat confiscálltassam.*” Buday István levele Nagy Pálnak. Óvári tábor, 1704. április 26. AR I/I. 322.; Buday István levele Szabolcs vármegyének. Szatmár melletti tábor, 1704. április 26. MNL SzSzbML IV.1.b Fasc. 5. No. 35. Közölve: Zimmermann 1909. 280. Buday István levele Zemplén vármegyének. Szatmár melletti tábor, 1704. május 16. MNL BAZML SFI IV.2001.b Historicorum Tomus fasc. 174. HT X. No. 1851. A hajdúvárosiak átcsoportosítására lásd: II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Egri tábor, 1704. április 17. AR I/I. 83–84.; II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Dömsöd melletti tábor, 1704. április 26. AR I/I. 85.

³¹ II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Ordasi Duna-parti tábor, 1704. április 30. AR I/I. 86.

³² II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Dunaordasi tábor, 1704. május 3. AR I/I. 86. „*Zemlény Vármegyére, hogy a hegalyjai és bodrogközűi processusok Szatmárnál levő hadak intertentűjára concurrálljanak, Generális Fű Strása Mester Tekintetes Nemzetes Budai István úr reparitűjóra szerinű.*” II. Rákóczi Ferenc utasítása Zemplén vármegyének. Dunaordasi tábor, 1704. május 3. 108. irat. Bánkűti 2004. 158.; II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Dunaordasi tábor, 1704. május 3. 109. irat. Bánkűti 2004. 158.

³³ Sok panasz érkezik a fejedelem zászlói alatt harcoló katonák részéről, hogy otthon maradt családjukat adóztatni akarják, mind a vármegye, mind a földesurak. Buday felhívja a vármegye figyelmét, hogy ezt a kérdést Rákóczi a vetési, a tokaji és a miskolci pátenseiben rendezte, tartsák magukat ahhoz. Aki ellenszegűl, az törvényszék elé kerül. Buday István levele Szabolcs vármegyének. Szatmár melletti tábor, 1704. április 28. MNL SzSzbML IV.1.b Fasc. 5. No. 74. Közölve: Zimmermann 1909. 280. Csatary 2008. 65. Buday a többször elhangzó noszogatásra erűt vett magán és május elején úgy döntűt, hogy közelebb ereszkedik Szatmárhoz, bár az ellenség erűsebb, mint valaha: „*[1704] 6. Majj. Buday István írűt, hogy erűsebb most a szatbmári ellenség, mint mikor Kegyelmes Urunk itt volt; de vagy nyer, vagy veszűt, – közelebb szállű.*” AR I/I. 349. (Kivonatok). Buday István levele Szalay Pálnak. Szatmár melletti tábor, 1704. május 6. MNL OL G 26 IV.2.a p. 204–205. A katonaság fluktuációjáról: II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Dunaordasi tábor, 1704. május 11. AR I/I. 87.; Pápai János levele Buday Istvánnak. Dunaordas, 1704. május 12. AR I/I. 69.; Máramaros vármegye levele Buday Istvánnak. Sziget, 1704. május 17. AR I/I. 70.; II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Dunaordasi tábor, 1704. május 19. AR I/I. 88.; Ung vármegye levele Buday Istvánnak. Ungvár, 1704. május 20. AR I/I. 124. Azt nem állíthatjuk, hogy Buday plusz katonaságra való folyamatos igénye minden alapot

Minden hátráltató tényező ellenére a Szatmár körül kialakult hadihelyzet nem lett egyértelműbb, a Sennyei István helyére kinevezett új parancsnok ugyanúgy egy helyben topogott, markáns, átütő sikereket nem tudott elérni. A sikertelenség okait napi rendszerességgel magyarázta, de ezzel inkább tehetetlenségét kívánta leplezni, amelyből arra következtethetünk, hogy a számára kiosztott feladat végrehajtása nagy mértékben meghaladta az erejét. Buday István nem vádolható lustasággal, nemtörődőséggel, pusztán a realitás talajára kell helyezkedni és belátni, hogy a blokádpárancsnok nem lógott ki felfelé a kuruc hadsereg vezérkarából. Hasonlóképpen a többséghez, ő sem jelentett olyan fajsúlyos tényezőt, akinek minden parancsát maradéktalanul teljesítik akár a seregben szolgáló katonák, akár a vármegyék. A kibékíthetetlen ellentéteket, amelyek a vármegyék és a katonáskodók között feszültek, egy percre sem sikerült csillapítania, annak ellenére, hogy a fejedelmi akaratot is maga mögött tudta. Lehetetlen küldetesként tornyosult előtte az élelmezés és a megyei *insurrectio* táborba szállítása, és nem beszélünk még a Szatmárt erős kézzel tartó császáriakról.³⁴ Talán maga Buday is érezte, hogy az általa nyújtott teljesítmény nem elegendő a vár bevételehez és esetlegesen felmerült a leváltásának lehetősége.³⁵ Ez a felvetés nem minden alap nélkül ütötte fel a fejét, hiszen a korábban taglalt, sikertelennek könyvelhető produktum elgondolkodtatta Rákóczit is. Az 1704 júniusát

nélkülözött, de kényelmetlenül érinthette, amikor a fejedelem előtt ellentmondásba keveredett önmagával: „*Kegyelmed leveleiből értjük, hogy controventálná Kis Albert keze alatt való gyalogságnak a váradi plognada secundatiójára való dispositióját; bolott Kegyelmed levele maga ellen bizonyosság, melyben azt írja Kegyelmed Nemzetes Vitézlő Dobozó István debreczeni bíró hívünknek, hogy elegendő gyalogság van azonkívül is mellette, kikkel az ott való operációkat folytathatja. Kegyelmed azért többször az íhéten biztatósnak hagyjon békét, hogy mi is az ohanokra való nézve az harza szolgálatjának rövidségével valamely dispositiókat ne tegyünk; az onnan észlelédett gyalogságot pedig eszvegyütsé, hogy a miá harza szolgálatjában fogyatkozás ne essék. Nemes Zemplény vármegye táborunk és Tokajban levő praesidiarius hadaink intertentiójokra fogja ennekutána az élest adminisztrálni. Nemes Ungvár vármegyének parancsoltunk, hogy azon plognadában, levő hadaink intertentiójokra concurráljon;*” II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Dunaordasi tábor, 1704. május 17. AR I/I. 87.

³⁴ Zemplén vármegye közgyűlése. Újhely, 1704. május 24. MNL BAZML SFI IV.2001.b Congregationes 3. d. Fasc. 166. No. 468. p. 2., 4., 10., 12.; Buday István levele Zemplén vármegyének. Szatmár melletti tábor, 1704. május 27. MNL BAZML SFI IV.2001.b Rakocziana Fasc. 217. No. 152.; Buday István levele Zemplén vármegyének. Szatmár melletti tábor, 1704. május 31. MNL BAZML SFI IV.2001.b Historicorum Tomus fasc. 174. HT X. No. 1850.; II. Rákóczi Ferenc levele Zemplén vármegyének. Solti tábor, 1704. június 5. MNL BAZML SFI IV.2001.b Rakocziana Fasc. 217. No. 137.; II. Rákóczi Ferenc levele Bessenyei Zsigmondnak. Solt melletti tábor, 1704. június 1. MNL SzSzBML IV.1.b Fasc. 5. No. 29. Közölve: Zimmermann 1909. 282. „[1704] 2. Junij. Kende Zsigmond uram kért Buday Generális uramtól szabadságot, hogy szánthason vagy három napég Czégényben is; féltek akkor szakmári német eruptiójától.” AR I/I. 350. (Kivonatok) Bóné András levele Buday Istvánnak. Kismarja, 1704. június 2. AR I/I. 223–224. „*A még pedig említett kapitány odaérkeznek is: igyekezze Kegyelmed addégis az harza kérvántató szolgálatját úgy folytatni, hogy eddég megmutatott igaz hazafiságával szerzett becsületit öregbíttesse, – accomodálván magát tovább is elmenetele alkalmatosságával adatott instructiókhoz és megnevezett generáladjutant hívünk által szóval lött izenetiinkhez;*” II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Solt melletti tábor, 1704. június 5. AR I/I. 167. „*Vitézlő rendek közül, a kiknek csak feleségek maradtott otthonn: azok semmiféle terbriveléssel, se élés-adással nem tartoznak; a kiknek pedig atyjok, bátyjok vagy öcsések maradtott, azok éléssel, – a jobbbágyok pedig földesuraknak mindenféle szolgálattal tartoznak.*” Buday István pátense. (?) tábor, 1704. június 6. AR I/I. 325. Lásd még ehhez: MNL SzSzBML IV.1.b Fasc. 5. No. 75. Buday István levele Szabolcs vármegyének. Hely és dátum nélkül. Felolvastatott a vármegye 1704. június 11-én, Demecseren tartott közgyűlésén.

³⁵ „*Nem tudom, honnét vette Kegyelmed azt a hírt, hogy onnét felváltódnék? – meguntá Kegyelmed egy helyben? De csak patientálja magát; abba bizony semmi sem telik!*” Pápai János levele Buday Istvánnak. Solt, 1704. május 30. AR I/I. 220–221. A menetrendszerű császári kicsapások miatt senki sem érezhette magát biztonságban: „*[...] mert két nap múlva az szakmári hadak felvérese nem kevés szomorúságot hozza; úgy, hogy még csak a lakásom is hol lehessen, s gyámoltalan nyomorult életem miként keressem?*” Barkóczi Krisztina levele Pápai Jánosnak. Kisvárdá, 1704. június 10. AR I/I. 125. A Szamos hídjánál lezajlott harc teljes vereséggel végződött, a kitörő császári csapatok egészen Csengerig nyomultak előre. Gottreich 1955. 126–127.

végig kísérő kudarcok következtében nem maradt más megoldás, csak egy újabb váltás, hátha más vezetéssel működhet a szatmári blokádnál. Buday a júniust még az ostromgyűrű renoválásával töltötte, de a helyére érkező Bóné András személyében új parancsnokot kaptak a Szatmár környékén állomásozó csapatok.³⁶ Budayt a fejedelem – a hajdúvárosiak nélkül – magához rendelte, látva, hogy az öregedő alispán számára más típusú feladatot kell találni.³⁷

Szatmár után

A szatmári sikertelenséget követően Rákóczi magához hívatta Buday Istvánt. A kudarc következményeként elcsapásról, elmarasztalásról nincs tudomásunk, ellenkezőleg, a hajdúvárosiak élén a felvidéki hadjáratban vett részt az év végéig Buday. A váltakozó sikerrel folyó harcok egy állandóan hullámzó frontvonalat hoztak létre, amely következtében a kuruc hadak egészen a morva területekig előrenyomultak. A november 23-án, Semptén megtartott haditanács értelmében Rákóczi a gyalogsággal Lipótvár ostromát kezdte meg, amíg Bercsényi a lovasság élén a morva területeket kívánta megszorongatni.³⁸

A nyers modoráról híres Bercsényi Budayt sem kímélte, a fejedelemnek írt leveleiben egy-egy félmondatot, de erőteljesen odaszúr a szerinte „nem jóféle embernek”.³⁹ Ettől függetlenül ideig-óráig komolyabb epizód szerephez jut a hajdúvárosi főkapitány, hiszen részt vehet a semptei haditanácson, majd rábízta a Bercsényi keze alatt lévő hadak felügyeletét is, amíg ő Rákóczival találkozott.⁴⁰

³⁶ „Rácsán felverésének s ottan való nyereségnek, itten igen nagy híre van, kinek is vasárnap lővén meg az örömet Szakmar ellen való táborban: másnap reggel rajtok menvén a német, nem kevesebb szégyennel, a mint értem, szélllyszaladtak, mint azelelt. Tiszteknék keménykedni, úgy látom, haszontalan; fegyverrel áll is eleibe, csak szalad; nem remélhet: magyar többször blokvádálja, minthogy másutt is van szükség a javára, rosszal pedig haszontalan... Buday uram, a kike mellőle szélllyel nem osztottak, ma Károlyhoz ügyekezett. Most egyszer derekason megszorult volt az német.” Barkóczi Krisztina levele Károlyi Sándornak. Kisvárdá, 1704. június 10. AR I/I. 126. Buday utolsó intézkedéseire lásd: Szabolcs vármegyében általános felkelés elrendelése, melynek a szatmári blokádnál kell vonulnia. Szabolcs vármegye közgyűlése. Demecser, 1704. június 11. MNL SzSzBML IV.1.a 17. k. p. 514–519. Buday a hajdúvárosok haderejét próbálja összegyűjteni, de lovak híján nehézkes. Buday István levele II. Rákóczi Ferencnek. Böszörmény, 1704. június 15. MNL OL G 15 Capsula B. Fasc. 28. p. 11–12. Ugocsa vármegyének az elmaradt élelmezést kell pótolnia és Szamosszeghez szállíttatni a restanciát. Csatáry 2008. 66., 128. és 179. Buday és Bóné állandóan sürgette a búza szállítását és őrlését a katonák számára. Szentgyörgyi József vizsgálata (recognitio). Ecsed, 1705. május 25. MNL OL G 28 V.2.e p. 150. A személycserére lásd: Gottreich 1955. 128.

³⁷ Az 1704-ben a kancellárián írt és kiadott levelek kivonatainak gyűjteménye. Buday Istvánnak, hogy jöjjön a fejedelemhez, de a hajdúvárosi had maradjon Bóné mellett. Szeged alatt, 1704. augusztus 8. OSZK Kt. Fol. Hung. 978. fol. 188r.

³⁸ Bánlaky <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-badtortenelme-2/>

³⁹ „mondja Buday Uram, Nagyságodhoz várták mára. Nem jóféle embernek tartom.” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Szenice, 1704. december 11. AR I/IV. 217. „Budai miért nem gyűjt ide az hadával, ha ott nem szükséges? itt sem igen ugyan?” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Sasin, 1704. december 3. AR I/IV. 195. „Vettem most is Budai levelit: de ott még semmi hírek nincs egyéb ezen indusánál, – ezt semminek tartom.” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Szomolya, 1704. december 18. AR I/IV. 222. „Budai Uram írta hírt nem hiszem, M. sem hiszi; megindulok azért virradtakor.” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Korompa, 1704. december 24. AR I/IV. 240.

⁴⁰ Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Szenice, 1704. december 9. AR I/IV. 209.; Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Szenice, 1704. december 10. AR I/IV. 212. Bánlaky <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-badtortenelme-2/>

A hadjárat lezárásának is tekinthető nagyszombati csatában a balszárnyon kapott helyett a hajdúvárosi ezred. A vesztes ütközet után a felbomló hadrendet csak Báth környékén sikerült megfogni és a szétszaladt lovasságot rendezni. Az alakulatoknál elrendelt mustrák nem festettek túlságosan biztató képet, nem volt ez másként a Buday keze alatt katonáskodó hajdúvárosiaknál sem.⁴¹ A letargikus állapot nem tartott sokáig, az ezredparancsnok szerencséjére pár héten belül sikerült helyreállítani az ezred keretét és újra egy ütöképes egységet tudtak felmutatni a szabolcsi hajdúvárosok.⁴² Emellett a Buday felett álló közvetlen parancsnok személye is megváltozott: január végétől Károlyi Sándor se-regtestéhez tartozott a hajdúvárosok ezrede.⁴³ Ennek ellenére az első hetekben csak a katonaságot vitte magával Károlyi, Budayt egy gyenge kis csapategységgel Szeli közelében hagyták, aki még portyázni sem tudott, annyira nem maradt hadra fogható ember a táborában.⁴⁴ A hajdúvárosi ezred kikerülve a közvetlen irányítása alól, hol Bercsényi, hol más tábornokok keze alatt tűnt fel, változó létszámban. A főkapitánynak Rákóczi inkább hadszervező munkát szemelt ki, hadgyűjtéssel bízta meg, illetve az összeterelt katonaság táborba kíséréseivel. Emiatt Buday is visszatérhetett a Tiszántúlra és ott kezdhetette meg a hazatért, hazaszökött kurucok előcitolását.⁴⁵ Ez idő alatt a kuruc hadvezetés a folyamatban lévő hadműveletek továbbgondolásán és újabb tervek készítésén fáradozott, számolva mind Budayval, mind a hajdúvárosi ezreddel. Júniusban a fejedelem maga mellé rendelte főkapitányát és katonáit, és a Vág folyó közelében lezajlott sikertelen bekerítési kísérletnél vetette be őket. Az elméletben jól előkészített kelepce technikai kivitelezése a valóságban egyáltalán nem sikerült és az időben eszmélő császári csapatok el tudtak menekülni.⁴⁶ Talán a sikertelen hadművelet és a közelgő szécsényi országgyűlés miatt is

⁴¹ A csatára lásd: Bánlaky

<https://www.arcanum.hu/bu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-hadtortenelme-2/> A mustrára: Léva, 1705. január 1. OSZK Kt. Fol. Hung. 978. fol. 200v. és fol. 516r. „*Antal Uram elmenjen 3000 emberrel által? Mi marad! Ki menjen vele? az jász? – van 500. Budai? – van 200. János Diák? – van 50.*” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Érsekújvár, 1705. január 12. AR I/IV. 291.

⁴² Léva, 1705. január 3. OSZK Kt. Fol. Hung. 978. fol. 201r.; Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Kér, 1705. január 8. AR I/IV. 282. „*Budai Uramot Galgócra küldtem, beszállítani Révai Imre Uramot az gyalogival; van már 10 serege.*” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Tornóc, 1705. január 25. AR I/IV. 305.; Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Tornóc, 1705. január 26. AR I/IV. 307.

⁴³ Bercsényivel ellentétben Károlyi csak öt zászlóaljról tud, amelyek Pereden állomásoznak. Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Nagyszeli, 1705. január 29. MNL OL G 15 Capsula B. Fasc. 21. p. 50–54. Belső, kiegészítő lapon. Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Tornóc, 1705. február 13. MNL OL G 15 Capsula B. Fasc. 21. p. 15–19. Károlyi levelei I. 1994. 35.

⁴⁴ „*Károlyi Uram az karabélyosokon kívül az hadaknak javát ehítte magával: maga, Nyíri, Ibráni, jász és hajdú ezereket, csak minden ezerből az bádgyodjával maradtak zászlók s tisztek, s azokat mind Széliben, egy helyben hattuk Buday Urammal.*” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Tornóc, 1705. február 1. AR I/IV. 321. „*Gondoltam, hogy jó portákat tartson Budai Uram: de az csupán cseléddel van itt; az karabélyos sem portáz, mert csak siratja lovát, kevé is.*” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Felsőszeli, 1705. február 5. AR I/IV. 339.; Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Tornóc, 1705. február 6. AR I/IV. 342.; Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Cétény, 1705. február 15. AR I/IV. 371.

⁴⁵ Buday Istvánnak, hogy a jászsággal, Deák Ferenc katonáival és a hajdúvárosiakkal, mindkét rendűekkel, menjen a fejedelem táborába. Kisszemere, 1705. február 21. OSZK Kt. Fol. Hung. 978. fol. 219v. Budaynak. Gyűjtse össze a hajdúvárosiakat és menjen velük Egerbe. Eger, 1705. március 8. OSZK Kt. Fol. Hung. 978. fol. 229v. A többi részre szaggatott ezredet majd április-május folyamán egyesítik: „*Budai, János Diák ezerei is hogy együtt legyenek, az maradvikat hozzájuk küldöm.*” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Szőgyén, 1705. április 6. AR I/IV. 445.

⁴⁶ Bercsényi Miklós terveiben a Buday ezred Eszterházi Dániel dunántúli hadjáratához csatlakozott volna. Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Érsekújvár, 1705. május 13. AR I/IV. 508. Az Eszterházinak szóló instrukciókban is 10 zászlóval szerepel a hajdúvárosi ezred. Eszterházi Dániel instrukciói a Dunántúlra

térhettek vissza Károlyi irányítása alá, aki a Tiszántúl megerősítését és az onnan való ezredék feltöltését kívánta elérni. A katonaság összedesésével kapcsolatban Károlyi meg is jegyezte Rákóczinak, hogy a hazaszököttek zászló alá állítását Budaytól is keményen követeli, hiszen ez másnak sem okozott gondot, egy főkapitánynak pedig végképp ne legyen az, szedje ráncba mind a katonaságot, mind a hajdúvárosiakat.⁴⁷ Ez a fajta szigor időszerrűnek mondható, mivel a Szécsénynél zajló országgyűlés (szeptember 12. – október 3.)⁴⁸ nem folyhatott zavartalanul, a császári csapatmozgások felélénkültek és az Erdélyből meginduló ellenség az egész Tiszántúlt veszélyeztette. Károlyi Szeged környékét akarta elköltöztetni, Bottyánt pedig – Budayval egyetemben – a felvonuló császáriak szemmel tartására, nyugtalanítására, csipdesésére küldték. Előtte azonban Budaynak a hajdúvárosiakat kellett összedesnie, majd a felgyűjtött katonákkal Túrhoz vonulnia.⁴⁹ Ez a feladat sem ment zökkenőmentesen, még október 6-án sem tudott Károlyi semmit azokról, akiket kiküldtek hadat gyűjteni. Hiába várta őket a Túr melletti táborban, az ebből fakadó keserűségét pedig nem titkolta Rákóczi előtt sem.⁵⁰ Később már enyhébben fogalmazott

irányuló expedícióról (1705). OSZK Kt. Fol. Hung. 1389 IVa. k. p. 129–132. Vay Ádám levele II. Rákóczi Ferencnek. Imsósi sánc, 1705. május 17. AR I/IX. 187–188. A fejedelem parancsa Budaynak, hogy katonaságával együtt haladéktalanul az ő táborába vonuljon. II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Eger, 1705. június 18. OSZK Kt. Fol. Hung. 978. fol. 289v. A Vág környéki csapdáról lásd: Bánlaky [https://www.arcanum.hu/bu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-badtortenelme-2/18-ii-rakocz-ferenc-nemzeti-folkelese-17011714-4329/ii-rakocz-ferenc-nemzeti-folkelese-17031711-a-a-magyarok-szabadsagharca-az-onodi-gyulesig-17031707-43C2/5-az-1705-evi-hadjarat-458E/b-a-szeccsenyi-orszaggyulesig-terjedo-hadmueletek-berbeville-ellen-45BC/b-berbeville-lipotvar-megsegiteset-celzo-hadmuelete-a-vag-dudrugi-kelepe-45D8/?list=ej/maW%0ZX\]zJogeyJNV/S16IFsTkeZPX0PTlJfQmFubGFreV8yl19LC.AicXV/lc- nkiOiAiYnVkeYXkgaXN0dk1MDBIMW4jQ](https://www.arcanum.hu/bu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-badtortenelme-2/18-ii-rakocz-ferenc-nemzeti-folkelese-17011714-4329/ii-rakocz-ferenc-nemzeti-folkelese-17031711-a-a-magyarok-szabadsagharca-az-onodi-gyulesig-17031707-43C2/5-az-1705-evi-hadjarat-458E/b-a-szeccsenyi-orszaggyulesig-terjedo-hadmueletek-berbeville-ellen-45BC/b-berbeville-lipotvar-megsegiteset-celzo-hadmuelete-a-vag-dudrugi-kelepe-45D8/?list=ej/maW%0ZX]zJogeyJNV/S16IFsTkeZPX0PTlJfQmFubGFreV8yl19LC.AicXV/lc- nkiOiAiYnVkeYXkgaXN0dk1MDBIMW4jQ)

⁴⁷ Nemcsak a katonaság miatt dorgálták folyamatosan a főkapitányt, hanem a posta késedelmes volta miatt is. II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Eger, 1705. június 3. OSZK Kt. Fol. Hung. 978. fol. 229v. és fol. 272v. Buday a városok nevében arra kéri Károlyit, hogy a rendelkezéseket, amelyeket nekik kellene végrehajtani, jól megkülönböztetve küldjék meg nekik, mert néha nem tudják eldönteni, hogy kitől is érkezett az utasítás, és ezért szenvedhet késedelmet a kivitelezés. Buday István levele Károlyi Sándornak. Nánás, 1705. június 8. MNL OL P 396 - 1. - No. 1001. Károlyi Sándor tiszántúli terveiről: Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez. Kecskemét, 1705. július 18. 189. levél. Bánkúti 1992. 108–110. „Az hajdúvárosoknak én parancsolni jöök, eszequaltatom is Budai István generális uramnak, ne esjudiallyon ki szintén úgy kihajthattya, ha akarja, mint én.” Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Muslai tábor, 1705. augusztus 31. MNL OL G 15 Capsula B. Fasc. 22. p. 54–57.

⁴⁸ A konföderáció szövetséglevelét Buday István is aláírta. (piszkozat) MNL OL G 15 Capsula B. Fasc. 28. p. 166–169.

⁴⁹ „Mivelhogy kegyelmes urunk eő Nagyságba kegyelmes parancsolattya szerént egy corpusban nem jártatbatni ezen hadat, hanem egynéhány jelé szaggatván az németet szüntelen infestalni is czűpdesni szűkséges. Azért tekéntes és nemzetes Bottyán János generális uramnak comandója alá maga ezere Bezerédi uramé Eszterházi Dániel uramé Gunderfinderé Budai István generális uramé.” Károlyi Sándor levele Bottyán Jánosnak. Törtel melletti tábor, 1705. szeptember 25. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389 IVb. k. fol. 216.; Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez. Törteli pusztá, 1705. szeptember 25. 265. levél. Bánkúti 1992. 174–176. és Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Törteli pusztá, 1705. szeptember 25. AR I/IX. 245. A gyülekezési pontot Túrnál jelölték meg, ahova Budaynak – miután felhajtotta a hajdúvárosi szökevényeket – is vonulnia kellett az ezredével. Menjen a hajdúvárosokba és szedje össze a hadakat, majd vonuljon Túrhoz. II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Szécsényi mező, 1705. szeptember 25. OSZK Kt. Fol. Hung. 978. fol. 441r. Erről a lépéséről a fejedelem Károlyit több levélben is tájékoztatta. II. Rákóczi Ferenc levele Károlyi Sándornak. Szécsény, 1705. szeptember 26. AR I/I. 423.; II. Rákóczi Ferenc levele Károlyi Sándornak. Szécsény, 1705. szeptember 26. AR I/I. 424.; Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez. Szolnok, 1705. szeptember 28. 267. levél. Bánkúti 1992. 177–178.

⁵⁰ „P. S. Megíráom Nagyságodnak, hogy sem Budai, sem Gyürkei, sem Palocsai, sem Gencsi nem érkezék ezekere, most tapasztaltattja Nagyságod, bizony mind Antal Úr, mind Nagyságod, mind Forgátsz Uram úgy jár, ha sokat mulat és késik, vajmi

a tábornok, belátva, hogy nem minden a hadgyűjtőkön múlt. Ettől függetlenül a keze alatt lévő hadak nem szaporodnak, inkább még jobban oszlanak, a nagy hideg miatt nem lehet a katonaságot egyben tartani.⁵¹ Emiatt Károlyi stratégiát váltott és inkább felosztotta a parancsnoksága alá eső országrészt, hátha ilyen formában ezredesei jobban el tudják látni a rájuk bízott terület védelmét. Budaynak és a hajdúvárosiaknak a Tiszamellékét kellett szemmel tartaniuk, a hátukat pedig Palocsay védte, Debrecen és a Sárrét szoros kézben tartásával.⁵² Az ideiglenes állapot nem tartott sokáig, a Debrecenig nyomuló császáriak mozdulataira a kuruc hadvezetésnek is reagálnia kellett. A Tóció környékén táborozó ellenség nyugtalanításán és szemmel tartásán kívül nem jegyezhetünk fel olyan érdemi ellenakciót, amely megakadályozhatta volna Debrecen teljes kifosztását.⁵³

Buday a fejedelem parancsának engedelmeskedve csatlakozott táborához, ahol egy igencsak kellemetlen incidenst jegyeztek fel vele kapcsolatban. Károlyi feleségének írt november 2-i levelében még csak szűkszavúan tesz említést az ügyről: „*Budaj István Árestomban vagyon, valaki vallot reá, hogj az ellenség levelet küldött neki.*”⁵⁴ Másnap viszont az egész esetet leírja hitvesének: „*Pálfi küldöt volt kétt kémet, az egjük vissza ment, az másik minden Táborinkat be járta. Már most az karabélyosok között volt, onnat akart volna el menni. Rajta érték, maga meg vallotta kémségét s az vallot Budaj István komámra, hogj levelet hozot neki és Szomljon adta megh. Kiért midön megh fogattatot volna, Budai mibent az karabélyosokat látta, mindjárt megjiet s azt monta, tudom miért jötök, megh kell halnom, hanem csak az szegény árváimot szánom. A mellet az mely Passus volt reá bizva, hogj bevágassa, azon sem munkálotot semit is. Nagy álhatatlanság az jo komátul, ha valo.*”⁵⁵

Az később sem derült ki, hogy volt-e valóság alapja az árulkodó által mondottaknak, de elgondolkodtató, hogy a Károlyi megjegyzett lelkesedés hiánya nem először merült fel

nagy föld az erdélyi passus, sok galibás ember vagyon közte. Nagyságotat követem, nem tebetek rolla, ha igazat írok.” Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez. Túri tábor, 1705. október 6. éjféltor. 275. levél. Bánkúti 1992. 185–186. Mindeközben Buday arra hivatkozik, hogy megkapta Károlyi kétréndbeli levelét és azon parancsolatok alapján is jár el. Most is azon dolgozik, hogy a hajdúvárosiakat felültesse, de nem sokra megy velük. Ettől függetlenül magával viszi őket és Polgár felé serényen figyeltet, ahogy a parancs szól. Amint kiderül, hogy hova kell vonulnia, indul is a hajdúvárosiakkal. Buday István levele Károlyi Sándornak. Szoboszló, 1705. október 6. MNL OL P 396 - 1. - No. 1624.

⁵¹ Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez. Túri tábor, 1705. október 7. 276. levél. Bánkúti 1992. 186–187. Buday csalódott, mert azt olvasta, hogy nincs értelme átkelnie a Tiszán, pedig ő mindent elkövetett, hogy az otthonlévő hajdúvárosiakat összegyűjtse, – féltetve lágyságát – még executiot is küldött a településekre. Akik mellé kerültek, azokkal várta Károlyi érkezését. A hajdúvárosiak Károlyi parancsának megfelelően az élelem összeszedésével nem maradnak el, hétfőre Szoboszlóhoz gyűjtik össze az egészet és onnan oda szállítják, ahova parancsolják nekik. Buday István levele Károlyi Sándornak. Polgár, 1705. október 10. MNL OL P 396 - 1. - No. 1638.

⁵² „...*Budai, Gencsi, Palocsai, Kruicsai, Gyürki és Galambos uraimék penigh készen, hogy nyúázzanak...Mind ezeket kegyelmes uram én felosztottam. Budai uramra az Tisza melyékét az hajdúkkal, Palocsaira Debrecen és Sárréje melyékét, Gyürkire Bihar vármegyét s az Érmehékét*” Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Túri tábor, 1705. október 11. MNL OL G 15 Capsula B. Fasc. 23. p. 51–54.; Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez. Körösladány, 1705. október 15. 285. levél. Bánkúti 1992. 196–197.

⁵³ „...*Elkülde Nagyságot Budai uramat, Gencsit. Buday uram ma is oda vagyon, Gencsi talám 60 lóval jött be ... Szoboszló felől, másfelől Kárándiék is ugyanakkor beüittek, de semmi sem ment uttanok.*” (a németek Debrecen alatt a Tócióban táboroznak, de senki sem vette fel velük a találkozót). Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Érsemjén, 1705. október 25. hora 3 post meridiem. MNL OL G 15 Capsula B. Fasc. 22. fol. 20–23. Eközben a fejedelem Budayt magához rendelte: II. Rákóczi Ferenc levele Buday Istvánnak. Magyaregres, 1705. október 29. OSZK Kt. Fol. Hung. 978. fol. 444v.

⁵⁴ Károlyi Sándor levele Barkóczi Krisztinához. Nagykároly, 1705. november 2. Károlyi levelei I. 1994. 82.

⁵⁵ Károlyi Sándor levele Barkóczi Krisztinához. Nagykároly, 1705. november 3. Károlyi levelei I. 1994. 83.

Budayval kapcsolatban.⁵⁶ A főkapitány legnagyobb szerencséjére az ellene valló kém módosította vallomását, ezzel tisztázta őt a vádak alól.⁵⁷

Nem tudjuk pontosan, hogy testileg és lelkileg mennyire viselte meg az eset Budayt, de egy rövid időre eltűnik a szemünk elől. Valószínűsíthetjük, hogy hazatért családjához, átgondolni a kialakult helyzetet. Talán már ekkor megfogalmazódott benne – és a fejedelemben is –, hogy a hajdúvárosi lovasezred irányítása, az állandó hadműveletekkel járó terhelés túl sok egy több mint ötvenéves ember számára. A hatékonysági faktor az idő múlásával egyre csak csökkent, a szabadságharc elején tapasztalható lendület mérséklődött. Feltételezzük, hogy 1705 végén, 1706 elején Rákóczi – aki mindig is panaszkodott döntésképtelen tisztjeire – elérkezettnek látta a pillanatot, hogy Budayt új pozícióba helyezhesse, átadva akár a hajdúvárosi ezred, akár a hajdúvárosok irányítását egy agilisabb személynek.

Elsősorban az ezred irányításával kapcsolatban egyeztettek egymással a kuruc vezérkar vezetői, nagyobbreszt Rákóczi és Károlyi foglalkozott a kialakult helyzettel. A fejedelem egyértelműen Kenyhecz Jánost nevezte meg Buday utódként.⁵⁸ Károlyi ellenben tartott attól, hogy az új parancsnok nem elég keménykezű, pedig a hajdúvárosiak élére egy erélyes, irányítani képes illetőre van szükség.⁵⁹ Nem lehet tudni pontosan, hogy ebből a felvetésből mi valósult meg, átvette-e egyáltalán a parancsnoki posztot – még ha nem is véglegesen – Kenyhecz.

Feltételezésünk szerint nem valósult meg az új parancsnok kinevezése, mivel március elején a Nagymáson táborigazgató ezred Krucsay János keze alá került.⁶⁰ Krucsay neve valószínűleg felmerült az utódlást illetően, de a hajdúvárosiak kifogásként emlegették fel vele szemben, hogy pápista.⁶¹

Krucsay vicecolonnellusként a Nádaskay ezrednél szolgált, ahova – a rövid kitérőt követően – visszavárták. Ettől a perctől fogva életővé vált Buday utódjának kinevezése és átvezénylése a hajdúvárosi ezredhez. A választás szemerei Szemere László brigadérosra

⁵⁶ „Noha, ha elkerülhetem, bizony nem örömet untatom magamat. Csak lehetne tisztességes megmenekedés azon hivataltul, csak job volna. De annak sem látom módját, mert csak nincs szerencséje az első kurucoknak, úgy látom. Példa Sennyei, s még Budai is valóban hitetlen.” Barkóczi Krisztina levele Károlyi Sándorhoz. Olcsva, 1705. április 18. Barkóczy levelei 2011. 60.

⁵⁷ „Szerkes Nagy István, úgy Budai dolgáról is revolta fassióját [visszavonta vallomását] az vádló, az melynek hamisága a circumstantiákból is comperiáltatott [a körülményekből érthető]; kibez képest kívánságát placidálja. [hagyja jóvá]” II. Rákóczi Ferenc levele Bercsényi Miklósnak. Beregszász, 1705. december 20. AR I/I. 456.

⁵⁸ „E mellett az Hajdu-városiak ezereben Kenyhecz kapitányul praeficiálni jónak látjuk, minekutánna tekintetes Budai István generális strásamester hívünk resignálni fogja, melynek alkalmatosságával az vicéről is disponálhat Kegyelmed.” II. Rákóczi Ferenc levele Károlyi Sándorhoz. 1706. február 17. Emőd. KO V. 394–395.

⁵⁹ „Az ezerek iránt is mostani mustra alkalmatosságával ugyan az mustramester által instelláltatom az beállítandó tisztetek az Nagyságod kegyelmes parancsolatya szerént nem különben az ezereket úgy reducaltatom hanem az Sennyei uramé, Budaié, Telekié maradnak fen. Mindazáltal míg resignál is Budaj uram Kenyheczkének adom az comandt azon ezereben, noba talám erősebb ember kellene azok közé meg látom ugyan mert meg nem ismerem, csak abból itelem, hogy az hajdú tótok voltanak mégis megverték.” Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Károly, 1706. február 24. MNL OL G 15 I. 1. Capsula C. fasc. 61. p. 49–56. Kenyhecz Jánosra lásd: Heckenast 2005. 228.

⁶⁰ Kimutatás a Károlyi Sándor parancsnoksága alatt lévő ezredekről és elhelyezkedésükről. Szurdok, 1706. március 6. MNL OL G 15 I. 1. Capsula C. fasc. 62. p. 22–25. Krucsay Jánosra lásd: Heckenast 2005. 253.

⁶¹ „Krucsay János való pápista, abban hajdú uraiméknak, sem másoknak, nem kellene válogatni, ha igaz lélekel egyeztek volna meg.” Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Szurdok, 1706. március 9. MNL OL G 15 I. 1. Capsula C. fasc. 62. p. 33–40.

esett, akit 1706 áprilisában már nagyon sürgettek, hogy foglalja el az új tisztségét.⁶² Rákóczi tisztességesen akart eljárni Budayval szemben, ezért először közölni szeretne volna a tényeket és csak ezt követően leküldeni Szemerét, hogy foglalja el a kijelölt pozíciót. Emiatt a hivatalos váltásra csak 1706. május 16-án került sor, amikor a hajdúvárosok főkapitányi és a hajdúvárosi ezred parancsnoki teendőit Szemere Lászlóra bízta.⁶³

Az új feladat

A kuruc felsővezetésnél 1705 végére, 1706 elejére világossá vált, hogy a katonai hierarchia további polarizálásra szorul, nemcsak a kiállított csapategységek irányítása fontos kérdés, hanem a területi alapon szerveződő, főként az adott térség védelmét és az utánpótlás soha véget nem érő munkáját magára vállaló, feladatként elnyerő pozíciók létrehozása is elkerülhetetlen. Ez a felvetés az 1706-ban tartott miskolci gyűlésen is napirendre került, ahol a szenátus tárgyalt az országos főkapitányságok létrehozásának lehetőségéről. Rákócziék némileg felpörgették a tervek ezirányú kidolgozását és késő tavaszra kirajzolódtott az országos főkapitányságok rendszere. Ennek az új építkezésnek lett a részese Buday István is, aki – miután hajdúvárosi tisztségeit átadta – a Duna-Tisza közti főkapitányság vicegenerálisi tisztségét nyerte el.⁶⁴

Az új megbízatás tartogatott némi kellemetlenséget, mivel Buday felettese, id. Barkóczy Ferenc, több alkalommal is nehezményezte, hogy mellérendeltek egy helyettest. Mondhatjuk azt, hogy ezek a kirohanások, háborgások nem a vicegenerálisnak szóltak, inkább Barkóczy egóját sértette a kialakult szituáció. Féélme azonban alaptalannak bizonyult, Buday a helyét kereste a rendszerben és megadott minden tiszteletet a főgenerálisnak.⁶⁵

⁶² „Szemere László uram, ha lehet, kegyelmes uram ne késsék, mert Kruczay János felett szükséges az Nádaskay ezerehez, maga gyenge ember lévén.” Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Topánfalva, 1706. április 22. p. 68–71. MNL OL G 15 I. 1. Capsula C. fasc. 62. Rákóczi válaszában tudatta, hogy küldi Szemerét, csak előbb Buday sorsát kívánja rendezni. „Szemere Lászlót már eddigis leküldöttem volna: de kívántam elébb annak rendi szerint való resignatiójáról disponálni Budait, – mely is már alkalmasint meglévén, lemenetelirül ezennel fogom parancsolatimat expedálni.” II. Rákóczi Ferenc levele Károlyi Sándornak. Kistapolcsány, 1706. április 27. AR I/I. 538.

⁶³ „Tekintetes nemzetes Budai István generalis főstrásamesteriünk resignálván az Hajdu városokbeli főkapitánysági tiszttit, azon tisztségre resolváltuk tekintetes Szemere László brigadéros bíviunket. Adván oly ordert említett brigadérosunknak: conferálja elsöben is magát Kegyelmedhez, és vegyen mindenekben teljes információt.” II. Rákóczi Ferenc levele Károlyi Sándorhoz. Kistapolcsány, 1706. május 16. KO V. 477. Szemere László katonai pályafutására lásd: Török 2018.

⁶⁴ Buday István Duna-Tisza közti kerületi vicegenerálisi kinevezésének fogalmazványát (Kistapolcsány, 1706. május 15.) közli Mészáros 2006. 133–134.

⁶⁵ Buday május 27-én már Szolnokról ír Károlynak, hogy várja parancsait és a területi elosztásra vonatkozó intézkedéseket. Buday István levele Károlyi Sándornak. Szolnok, 1706. május 27. MNL OL P 396 - 1. - No. 2381. Barkóczy több alkalommal is gyógykezelésre szorult, ezért nem lehetett meglepő számára, hogy kineveztek mellé egy helyettest, aki biztosítani tudja a feladatok gördülékeny ellátását, amennyiben a generálisnak huzamosabb ideig távol kellene lennie. Mészáros 2006. 50–51. és 108. „Sexto. Tisza s Duna között való generalatus Méltóságos Groff idősbike Szalay Barkóczy Ferencznek adattatik, kinek is residentiája Eger lévén, vicejének, Tekintetes Nemzetes Buday Istvánnak Szólnok léssen statiója.” Az országos főkapitányságok felállításával kapcsolatos határozatok. Érsekújvár, 1706. június 21. 15. okmány. Mészáros 2006. 134–135. Néhány példa a Barkóczy-féle zsörtölődésre: „En kegyelmednek már egynébány levelekel udvarlotam, de még egyre sem jöt válaszom, ma pedig Vice Generalis Budai uramnak szóló levelelét költöte velem.” Id. Barkóczy Ferenc levele Károlyi Sándorhoz. Szolnok, 1706. augusztus 7. 307. levél. Bánkúti 1992. 217. „Budai uram nem siet az hadak közzé, megszerete Szolnokot, azért úhagyom,

1706 nyarán – talán a fegyverszünetnek köszönhetően – volt lehetősége Barkóczynak és Budaynak is szokni a másik félt. Az ideiglenes fegyvernyugvás miatt az információ-szerzés és -nyújtás merítette ki a vice mindennapjait. Szolnok központtal várta, gyűjtötte a híreket, amelyekről részletesen tájékoztatta a legfőbb katonai vezetést. A Duna-Tisza köze a rác betörések által háborgatott térségként, elsősorban délre, délkeletre fókuszált, ahonnan az újabb és újabb ellenséges hadmozdulatokat várhatta. Az ezzel kapcsolatos információáramlás görbülékenységet kellett Budaynak biztosítani, aki Szolnokról egészen Erdélyig, Szegedig nyújtotta meg ezeket a láncolatokat.⁶⁶ Az adatgyűjtő terület kiterjesztése szükséges lépésként fogalmazódott meg, mivel az Erdélyben tartózkodó ellenséges haderő mozgulatait csak ilyen formában lehetett naprakészen követni. A meginduló császári csapatok mozgására, útirányára – ami minden alkalommal hatványozottan érintette Szolnok környékét – Budayék reagáltak, elkezdték felkészíteni a várost egy esetleges ostromra, illetve hidat is verettek, amelyet nagyon gyors ütemben fel is lehetett számolni. Ezenkívül a kuruc seregek ellátásának kérdése is nyomta a vicegenerális vállát, aki teljesíteni kívánta a rá kiszabott feladatokat. Emellett hazalátogatni csak nagy ritkán nyílt alkalma mind Barkóczynak, mind Budaynak.⁶⁷ A kimozduló ellenség mellett nem is igen lehetett erre időt találni, hiszen minden nap új helyzetet teremtett, nem tudhatták a

az hidat hogy csináltasa, meghatam.” Id. Barkóczy Ferenc levele Károlyi Sándorhoz. Szolnok, 1706. augusztus 8. 308. levél. Bánkúti 1992. 217–218. A kinevezéseket követően a vármegyék, várparancsnokok felé kellett intéző levelet intézni, amelyekben engedelmességre szólították fel őket. Mészáros 2006. 53.

⁶⁶ Buday dolga, sok esetben, a térségbe küldött hadak és azok parancsnokának segítése: „*A mint hogy is vévén emlétt Generalis Uram ezen intimatiómat, menjen késedelem nélkül az Tisza Duna közé való földre s nevezet szerint Kecskemét tájára, az hol T. N. és V. Generalis-Strázsamester Buday István Uramtól ezen accludált s ö Kelmének a végre szóló levelem megadásával kezére vévén a commandót, fogja tudni azon földnek conservatióját az ellenség motusira való vigyázásokkal munkálodni.*” Bercsényi Miklós levele Bottyán Jánosnak. Érsekújvár, 1706. június 8. AR I/IX. 290–291. Az információáramlásra jó példa a Kecskeméttel folytatott levelezés, amelyben rendre visszatér a hírek jó áramlására való törekvés. „*Vettem az éjel Kegyelmetek levelét, ide is már meghozták azoknak gyülekezettek, még az armistitiumban valami kevés nagyon bátra, adig úgy hiszem, nem próbál. De mindazonáltal Kegyelmetek jól vigyáztasson, Székely Sigmond Uramnak is adgyon hírt, hogy Eö Kegyelme is tudhassa magát mibe alkalmaztatni, ha valami bizonyost érthett Kegyelmetek, mert az armistitiumban nem kel bízni, úgy ballom, meghosszabították volna, de még írásban nem láttam.*” Buday István Kecskemét városának. Szolnok, 1706. július 8. 561. levél. Bánkúti 1994. II. 75. és Buday István Kecskemét városának. Szolnok, 1706. július 12. 562. levél. Bánkúti 1994. II. 75–76. A begyűjtött anyagokat pedig több irányba, több személynek is megküldte. Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Nagyszombat, 1706. július 2. AR I/IV. 143.

⁶⁷ Az erődítési munkálatokra és az élelmezési kérdésekre lásd: Buday István levele Károlyi Sándornak. Szolnok, 1706. augusztus 18. MNL OL P 396 - 1. - No. 2697. és Buday István levele Károlyi Sándornak. Szolnok, 1706. augusztus 19. MNL OL P 396 - 1. - No. 2702. A kecskeméti – ahogy sok más település sem – nem kívánták elhagyni otthonaikat a közelgő ellenség hírének tudatában sem. A fejedelmi rendelkezések betartása, amelyek elrendelték a települések költöztetését, ilyen esetben szintén Buday vállát nyomta. Ordódy György levele Buday Istvánnak. Kecskemét, 1706. augusztus 26. MNL OL P 396 - 1. - No. 2719. Rákóczi rendelkezése értelmében a két vezető tisztségviselő egy időben nem lehetett távol a részükre kijelölt állomáshelyektől, akkor is inkább rövid ideig tartózkodhattak otthon, ami háborús időben bevett módszerként volt jelen a mindennapokban: „*Az Erdélyből kejtött ellenségnek szándékát, mely felé légyen? mégaddig meg nem bizonyosodott; mindazonáltal, ha Kassa felé találna fordulni: olykor maga házához hol Kegyelmed, hol Tekéntetes Nemzetes Budai István Generalis-Főstrázsamesterim elfordulbat, – csakhogy egyszermind ne hagyja el az hadakat Kegyelmetek: akkor kívántván leginkább mind vigyázn az hadakra, s mind penig az ellenség ellen szíveket bátorítani, a kik leginkább akkor megcsökenének, a midőn Kegyelmetek kevésé való tanácsát is ellenség előtt való magok subductiójára magyarázván, magok-magoknak confusiót szerzenének. Melyhez képest Kegyelmetek egymás között úgy egyezzen meg, hogy egyik a másikat visszavárja, s úgy forduljon el kevésé magok házához; mely iránt bizonyán Kegyelmetek jó hazafiságához, elbizsájk: maga rövidségének a mostani időben leginkább kívántató hazá szolgálját praferálni.*” II. Rákóczi Ferenc levele id. Barkóczy Ferencnek. Esztergomi tábor, 1706. augusztus 11. AR I/I. 445.

kurucok, hogy a császáriak melyik utat választják: Szolnoknak fordulnak vagy Budának veszik az irányt? A Bercsényi által Jászberényben tartott haditanácsot követően sem lehettek okosabbak Budayék, várni kellett az ellenség hadmozdulataira.⁶⁸ Emiatt Bercsényi Károlyi után küldte, akiről nem igazán tudta, hogy merre jár és miért nem egyesíti hadait az övével. Buday 50 szekérrel indult meg Szolnok felé, amit addig Károlyi felperzselt és egyúttal el is hagyott. Innen a vicegenerálisnak Hatvanhoz kellett mennie, ahol a gyülekező vármegyei hadak rendbeszedésével bízták meg.⁶⁹ A német hadmozdulatok, a vonulási irány máshova szólította a vicegenerálist is, akire Károlyi egy kisebb kontingens irányítását ruházta. A kuruc hadak több oldalról az ellenséget körbe ölelve követték a császári csapatmozgást.⁷⁰ A portyázásra, könnyűlovas harcmódorra berendezkedett kurucok az ellenség csipkedésén, zaklatásán, egy-egy kisebb találkozóharc megnyerésén kívül jelentősebb kárt nem tudtak okozni, komolyabb harccselekményt, ütközetre kényszerítést nem sikerült elérniük ezekben a hónapokban. Buday sem tett, tehetett mást, a régóta

⁶⁸ „Vagyon 7000 Károli Urammal, Ordódi Urammal Körös, Kecskemét között Károli Uram hadából 2000, és az Nádas-kai, Gundlfinger s Barkóczi Uram ezerével; de az még eddig csak vigyázóban volt. Beszélgetvén azért Károli, Barkóczi, s Budai Uraimékkal: mitévők legyünk tovább? Tetszett, Kegyelmének opinioja szerint is: míg az ellenség mozdulása ki nem látszik, merre esik? kiki közülünk helyben légyen; már ma ha nem is, – holnap elvállik. Vagy erre Szolnok felé nyomul: úgy vissza esnék előle nyomulásunk; az pedig jobb, hogy Károli Uram már csak maga nyomuljon, mintsem én is, s azzal az ellenség szívét nyerjen, s mi veszessünk, s az utánom való hadat is rémítse hírem; így pedig talám hírem az ellenséget tartóztatja erre felé útjátúl. Ha pedig megindul: ide Szent-Györgyhez száll Károli Uram, s úgy egyezünk, s kitanulván számát s igyekezetit azalatt az ellenségnek, jobban foghatunk feltett munkáinkhoz. Ha pedig Buda felé nyomul igényesen (kit leginkább bízhatónak tartunk) valamennyit Szolnokig mennénk: annyit kerülnének innend; hanem Czegléd táján akarunk in illo casu mindenfelül magunk híriünkkel megegyezniük.” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Jászberény, 1706. augusztus 29. AR I/IV. 219.

⁶⁹ Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Jászberény, 1706. augusztus 31. AR I/IV. 223.; Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Jászberény, 1706. szeptember 1. AR I/IV. 226–227.; Buday István levele Károlyi Sándornak. Jászládány, 1706. szeptember 1. MNL OL P 396 - 1. - No. 2765.; Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Jászapáti, 1706. szeptember 3. AR I/IV. 230–231. „A Nemes Vármegyék gyülekeznek lassan, Buday Uramot küldöttem közikben; azért is hát megül hagyom őket, főképpen az gyalogságot: ha valahogy Hatvannak vagy Egernek talál fordulni a német, hogy ott a szorosokon hasznokat vessem.” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Szentgyörgy, 1706. szeptember 4. AR I/IV. 233. Buday mindentől függetlenül Károlyi felé is teljesíteni próbálta köteleességét, bár legtöbb esetben – például a szekerek ügyében – nem tudta végrehajtani a feladatot, ami nem rajta múlt, hiszen a vármegye jelentős része elmenekült, így nem lehetett összegyűjteni a kellő számú szállítóeszközt. Buday István levele Károlyi Sándornak. Atkári tábor, 1706. szeptember 9. MNL OL P 396 - 1. - No. 2794.

⁷⁰ Buday kézhez vette Károlyi parancsát, mely szerint a karabélyosokkal, francia gyalogosokkal és a tüzérséggel induljon el Somlyó felé. A katonaság élelmezésével kapcsolatban utasításokat vár. Buday István levele Károlyi Sándornak. Óvári tábor, 1706. szeptember 18. MNL OL P 396 - 1. - No. 3731. A katonaság kenyérnélküliségével még Bercsényit is – más parancsnokokkal egyetemben – búsitotta: „Ez az becsülletes Rabutin soha nem tudom, okos-e az átkozott, vagy megbódult? Mert Farmostúl is megindult, elsőben az Tiszának ment. s az mint alázatosan utolsó levelemben megírtam Nagyságodnak: meguntam várni hírit, megindultam utánna. Kálnál subsistáltam az bód elmentekor, virradtig hírem nem gyűit: de bezzeg, zivatar, esső nagy. hajnal után. Mindgyárost felköltem. s az hol már az végezés szerént gondoltam Budai Urammal küldött portát lenni, ha helyben van, és Károli Uram hadával egyezni mentem Füzes-Abonhoz, oly igyekezettel, hogyösszevén az hadakat (mert magam csak amúgy voltam, cum gentibus Comitatus.) s az elsőben megyek az nyomán az németnek, s megütöm vagy az hátúját, vagy vízesen, lefektében; – hát, ihon gyün Károli Uram hadának az cselédjével Szöcs János apám, s az java minden ezerből válogatva oda az német után. Azután Buday Uram is hát megül Maklártúl gyün, s mindenik csak papát kér, mint az síró gyermek. S elüttem feküdték még egy faluban esső-bíjni Nyúzóék is, s onnan kérnek kenyeret. És így lehetetlen volt elindulnom, vagy csak indítanom is; annyival inkább, Károli Uram is elérkezvén, már Miskolczon is járni mondták az németet.” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Ábrahám, 1706. szeptember 19. AR I/IV. 257–258.

alkalmazott taktika részeként a császári hadsereg követéséből és a portyázásból vette ki a részét.⁷¹

A tél beköszöntét követően a harcselekmények nyugvópontra jutottak, Buday távolabbra került a közvetlen hadi helyzettől. 1706 novemberében a Nyitra, Bars, Trencsén vármegyei hadak között találjuk, ahol mint commandérozó generális – Nagytapolcsány székhellyel – a rábizott hadak élelmezéséről és beszállásolásáról kellett gondoskodnia.⁷²

A kuruc felsővezetés a felmerült közjogi, gazdasági, katonai és vallási kérdéseket egy újabb országos tanácskozás keretében akarta rendezni, ennek érdekében egy országos gyűlés összehívását tűzték ki célul. Az 1707 nyarán lezajlott ónodi néven ismert diéta közönsége között megtaláljuk Buday Istvánt, mint a Duna-Tisza közti és tiszántúli vitézlkö rendek képviselőjét, aki az itt született döntések hatására vicegenerálisi tisztségét elveszítette. A bevezetésre kerülő Regulamentum Universale rendelkezései értelmében a területi alapon szervezett főkapitányságokat megszüntették, ebből kifolyólag az ehhez kapcsolódó címeket sem lehetett többé viselni. Buday a vicegenerálisi cím helyett vezénylő tábornoki kinevezést kapott, kompenzálva az őt ért veszteséget.⁷³ A rövidéletű Duna-Tisza közti főkapitányság felszámolását követően – dacára a vezénylő tábornoki titulushoz – Buday más pozíció betöltésére is pályázott. Vay Ádámon keresztül jelzéssel ért a fejedelem felé, hogy szívesen elvállalná a huszti főkapitányi posztot, amelyben a levélíró is támogatta. Hivatkoztak partiumbeli birtokosságára és arra a tényre, hogy a bene possessionatus közül elsőként állt Rákóczi oldalára.⁷⁴ Úgy tűnik, ezek az érvek sem tunktek elegendőnek, vagy már megvolt a kiszemelt jelölt erre a tisztségre, amelyet emiatt nem Buday kapott. Sok idő nem maradt a töprengésre, mivel következett az újabb embert próbáló misszió, amikor az Erdélyért folyó harcokba kapcsolódott be. Az 1707 szeptemberében induló hadjárat vezetőjének Károlyi Sándort nevezte meg a fejedelem,⁷⁵ aki próbálta az

⁷¹ „[...] most megint Budai Uramnak már üzentem: mellőzve estig, s ez éjjel vagy hajnalban próbálja.” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Daróc, 1706. szeptember 22. AR I/IV. 262–263.; Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Torna, 1706. október 5. AR I/IV. 288.; Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Encs, 1706. október 18. AR I/IV. 295.; Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Halmaj, 1706. október 19. AR I/IV. 298. „Fogok azért Nagyságod parancsolatjától várnom alázatosan, s mindezekről Generális Buday Uram által bővebben ízenvén alázatosan Nagyságodnak.” Bercsényi Miklós levele II. Rákóczi Ferencnek. Monok, 1706. október 20. AR I/IV. 300.

⁷² „[...] directiojára említett generalis uram méltóságos fejedelem tetszéséből commendirozó generalissul denomináltatott, assignáltatván nemes Nyitra vármegyében lévő Nagytapolcsány nevű várossa haubtquartélyhul eö kegyelmének.” Bercsényi Miklós levele Buday Istvánnak. Bajmóc vára, 1706. december 5. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389. Va. k. fol. 117. Heckenast 2005. 82. Buday nem tétklenkedett, a katonaság számára 1000 db kósó szállítását sikerült kieszközölnie a fejedelemnél. „Requiráltatván tekintetes nemzeti Budai István generális strása mester hívünk emberéitül, adgyon számára 1000 ezer kósókat.” II. Rákóczi Ferenc levele Darvasi Ferencnek. Rozsnyó, 1706. november 28. Kivonatok II. Rákóczi Ferenc leveleiből. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389. Va. k. fol. 58–60. „Tekéntetes vitézlkö Buday István generális uramnak adattatott passzus, mely mellett a máramarosi sóakenáról ezer kósónak leszállítását harmincad nélkül kegyelmes urunk eö Ngha megengedte kegyelmessen eö KeGYelmének.” Rozsnyó, december 1. Kivonatok, kimutatás a különböző engedményekről, úti passzusokról, menlevelekről. (1706) OSZK Kt. Fol. Hung. 1389. Va. k. fol. 65–76.

⁷³ Czigány 2007. és Mészáros 2006. 58–60.

⁷⁴ „Buday István uram partiumbeli bene possessionatus lévén instal az huszti főkapitányságer. Ha még Felsőged valakinek nem castrálta, méltóztatásék ökegyelme conferálni. Ugyancsak ökegyelme volt első notabilis adsidens.” Vay Ádám levele II. Rákóczi Ferencnek. Kolozsvár, 1707. augusztus 2. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389. VIIa. k. fol. 4.

⁷⁵ „Az mi az KeGYelmed Pekri úrnak írott levelét illeti: igen jól esett, hogy KeGYelmed copiáját nekem is transmittálta, mivel ezen mostani curér által mind azokat újabb orderemmel is fogom erősíteni, úgy hasonlóképpen Vay Adámnak és Budáknak is mindazok felöl újobban parancsolni, kiknek is meg lesz parancsolva, hogy ne csak opinióját, de ordereit is kövessék KeGYelmednek.” II. Rákóczi Ferenc levele Károlyi Sándornak. Terebes, 1707. szeptember 11. AR I/II. 96.

Erdélyben kialakult hierarchikus keszkeuszaságot kibogozni. A fejtelenség jellemezte előkészületek közben Károlyi Buday vezetésével a gránátos és karabélyos ezredeket indította el Somlyó felé.⁷⁶ Az eltervezett hadi lépések nem igazán nyertek teret, ezért Rákóczinak is újra kellett gondolni az Erdélyben folyó hadműveleteket. Először Vay Ádámot rendelte magához, azzal a rendelvénnyel, hogy Budaynak adja át a parancsnokságot, akinek a rábízott sereggel Pekry keze alá kellett kerülnie. Nemcsak a fejedelem, hanem Károlyi is instrukciókkal látta el a beugró tábornokot, elvárva tőle a feltétlen engedelmséget.⁷⁷ Károlyinak szóló levelében jelezte Buday, hogy ő teljesítette a parancsot, keresné is Pekryvel a kapcsolatot, de nem tudja, hogy merre jár, miközben a katonák éheznek, mert Kalotaszeg és Bánffyhunyad környékén nincs semmifajta élelem, az a kevés, amit összekapartak, pedig nem elegendő. Bízik benne, hogy találkozik Pekryvel és nyer némi információt a következő lépésekről, mert Rabutin október 19-én bement Kolozsvárra.⁷⁸ A kaotikus hadvezetés a későbbiek során sem tisztult, szinte senkinek sem volt tudomása arról, hogy mi történik pontosan az erdélyi hadszíntéren. Károlyi a fejedelemnek panaszkodott Pekryre és a keze alá osztott tisztokra, hogy nem adnak neki hírt az ellenséges hadmozdulatokról, emiatt nem tervezheti meg a következő lépéseit. Nagy nehézségek árán Buday végre jelentkezett nála, de csak panasz szólt a leveléből. Sommásan megjegyezte: „[...] már megvénültem, de ilyen commendót s dispositiókat nem láttam. Az erdélyi had mind eloszlott maga regimentjéből, vagyon talán háromszáz [...]”⁷⁹ A császári csapatok ezzel ellentétben támadásba lendültek, Kaplony és Szamosújvár és Kővár vidékén tűntek fel, ahonnan minden élelmet begyűjtöttek. A kurucoknak sem maradt sok esetben más választása, csak a requirálás, mivel az ellátás akadozott és a táborban lévő sereget valahogy egyben kellett tartani.⁸⁰ A napi szintű gondok és a több esetben is tapasztalható alkalmasság kérdése előrevetítette az erdélyi hadjárat sikertelenségét, amivel kapcsolatban Rákóczi sem titkolta

⁷⁶ „[...] actu expediálók Buday István uramtól, hogy az gyalog granateros és kovás karabélyos ezerral s munitióval induljon Somlyó felé [...]”. Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Nagykároly, 1707. szeptember 18. MNL OL G 15 I. 1. Capsula D. fasc. 99. p. 56–63.

⁷⁷ „Hogy az Kegyelmed minapi levelére választ nem adtam, oka volt az Ungvárra való menetelem, és ottléttemben az erdélyi rossz hír felejtette el velem; akkori is mindazonáltal Oródinak megparancsoltam, hogy mibent Bertóti úr érkezzék, az ki is már ott van, azonnal menjen hadához; de Kegyelmed azt se várja meg, hanem hagyja Budai úrnak az commendót, ki is directe Pekri úrtól függjön, és jűjjön ki Károlyi úrral.” II. Rákóczi Ferenc levele Vay Ádámnak. Sárospatak, 1707. október 14. AR I/II. 114.; Károlyi Sándor instrukciója Buday Istvánnak. Egres, 1707. október 18. MNL OL P 396 - 1. - No. 3765.

⁷⁸ Buday István levele Károlyi Sándornak. Zsibói tábor, 1707. október 22. MNL OL P 396 - 1. - No. 3871.

⁷⁹ Károlyi Sándor levele Pekry Lőrincnek. Nagykároly, 1707. október 31. MNL OL G 15 I. 1. Capsula D. fasc. 99. p. 127–129.; Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Nagykároly, 1707. október 31. MNL OL G 15 I. 1. Capsula D. fasc. 99. p. 130–137.; Károlyi Sándor levele Buday Istvánnak (párja). Nagykároly, 1707. október 31. MNL OL G 15 I. 1. Capsula D. fasc. 99. p. 138–139.; Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Nagykároly, 1707. november 1. MNL OL G 15 I. 1. Capsula D. fasc. 100. p. 2–9. Az idézett levélben jelezte még Károlyinak, hogy a parancs értelmében a katonaságot és a parancsnokságot átadta: „Nagyságod levelét tartozó kötelességgel vettem, mit parancsolhjon Nagyságod értem, de mivel Pekri Lőrinc uram önagysága elérkezett Sibóhoz amint megírtam Nagyságodnak. Barsay Ábrahám uram által önagyságának resignáltam a commendót és mingyárt Nagyságod parancsolatja szerinti kedvesen is acceptálva önagysága tölt dispositiókat.” Buday István levele Károlyi Sándornak. Szinérváralja, 1707. november 1. MNL OL G 15 I. 1. Capsula D. fasc. 100. p. 13–16.

⁸⁰ Buday István levele Lövey Sámuelnek. Erdőszáda, 1707. október 30. MNL OL P 396 - 1. - No. 3900. „Csáki László öcsém írja, hogy az németnek egy része, úgymint 3000 Kolozsvárnál maradt volna és az más része Kővárnál vagyon, de Pekri és Budai uraiméktől mégsem vebettem semmit.” Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Nagykároly, 1707. november 1. MNL OL G 15 I. 1. Capsula D. fasc. 100. p. 2–9.; Buday István levele Károlyi Sándornak. Szinérváralja, 1707. november 2. MNL OL P 396 - 1. - No. 3925.; Buday István levele Károlyi Sándornak. Szinérváralja, 1707. november 4. MNL OL P 396 - 1. - No. 3930.

csalódottságát: „[...] csak egyedül azt kívánom, hogy az sok aprólékos commendók véghezvigyék az Kegyelmed parancsolatit, és szerencsésebbek legyenek Sennyeinél, Budainál, Tordainál, és az több szenteinknél, az mellyekbül áll sáncz-örzök lithaniája. Azt ugyan, megallom, csak nem praetereálhatom, hogy mosohyás nélkül hagyjam, hogy az ki annakelőtte az várakat rontani akarta: már most sánczocskákat épített.”⁸¹

A szabadságharc kiteljesedését jelentő ónodi országgyűlést követően a hadi helyzet bizakodásra okot adó állása több fronton is egyensúlyát veszítette, amelyet betetőzött az 1708 kora nyarán indított hadjárat. A kuruc hadsereg ütőképes részeivel meginduló Rákóczi terve egy nyugati irányba történő előrenyomulást takart, amelytől egy találkozást remélt európai szövetségeseivel. A nagy energiákat megmozgató szervezés, készülődés hónapjai bizakodással töltötték el a kuruc katonai vezetést, akik ígéretesnek ítélték meg az előttük álló feladat megvalósítását. A kiemelt fontossággal bíró vállalkozás kivitelezésébe hiba csúszott és a trencsényi csatában elszenvedett vereséget követően már nem is lehetett rá módot találni, hogy a megroppant kuruc sereget talpra állítsák.

Buday István esetleges részvételéről a fentebb említett 1708. évi hadjáratban nem állnak rendelkezésünkre források, talán nem is tudott részt venni ebben a vállalkozásban, mivel januárban még betegsége panaszkodott Károlynak.⁸² Ezt követően egy olyan ügy kapcsán bukkan fel a neve, amely az 1706-ban letett hajdúvárosi főkapitányi tisztségéhez köthető.

Mint ismeretes, 1706 május közepe után új főkapitánynak szemerei Szemere Lászlót nevezte ki a fejedelem, akinek nem igazán sikerült jó kapcsolatot kialakítani a rábízott településekkel. Ez a feszültség 1708-ban csúcsosodott ki, amikor a közelgő hadjárat kapcsán Szemere ellátogatott a hajdúkhoz, hogy rendbe szedje az ezredet. Ez nem ment zökkenőmentesen, sőt, kemény kézzel bánt a szabolcsiakkal.⁸³ Emellett személyes konfliktusba is keveredett Nánási Jakabbal,⁸⁴ aki a hajdúvárosiak körében nagy tiszteletnek örvendett. A perpatvar háttérében egy Károlyi-féle intézkedés állt, aki elrendelte, hogy Nánási foglalja el a bihari hajdúvárosok vicekapitányi posztját, ezzel segítve Kárándy Mihály munkáját. Minden utasítás ellenére Szemere csak későn engedte el a hajdúvárosi ezrednél addig a hadi bírói rangot birtokló Nánásit, aki emiatt többször is panasszal élt Károlynál. Az ügy hullámai 1708 augusztusára elülni látszottak, de a kibékíthetetlen ellentét tovább fortyogott.⁸⁵ Nánási még egykori felettesét, Budayt is megkereste, hogy járjon közben Károlynál az érdekében. Buday nem volt rest és október elején még mindig arról írt a tiszántúli parancsnoknak, hogy Nánási nem szeretné a rátestált pozíciókat viselni, inkább olyan helyen szolgálna, ahol tanulhatna.⁸⁶ Feltehetően az egykori főkapitány közelebb állt

⁸¹ II. Rákóczi Ferenc levele Károlyi Sándornak. 1707. november 15. körül AR I/II. 140.

⁸² „Én mikor lehetek alkalmas az Haza szolgálatjára erőtlenségem miatt Isten tudja, de ha színtén élébeni egészségem volna is, nem lévén semmi quartéhyom, az lovaim is az avaron járnak. Nagyságod bölcsen megítélheti az olyan lovakon, hogy szolgálhassak.” Buday István levele Károlyi Sándornak. Tokaj, 1708. január 30. MNL OL P 396 - 1. - No. 9888.

⁸³ Szemere László levele Károlyi Sándornak. Nánás, 1708. április 27. MNL OL P 396 - 1. - No. 4366.; Szemere László levele Károlyi Sándornak. Nádudvari mező, 1708. május 3. MNL OL P 396 - 1. - No. 5778.; Szemere László levele Károlyi Sándornak. Nádudvari mező, 1708. május 17. MNL OL P 396 - 1. - No. 5831.

⁸⁴ Nánásira lásd: Heckenast 2005. 301. és Nagy–Nyakas 2001. 230. és 235.

⁸⁵ Az esetről bővebben lásd: Seres 2009. 418–421.

⁸⁶ „... [Nánási] jelenti, hogy az két rendbeli hajdúság tisztin nem kapdosna, hanem oly állapotra akarná magát applicáltatni; az melyben tanulhatna.” Buday István levele Károlyi Sándornak. Tardos, 1708. október 7. MNL OL P 396 - 1. - No. 5058.

Nánási és a szabolcsi hajdúvárosok szívéhez, mint az utána érkező Szemere, ezért fordulhatott hozzá egy ilyen személyes kéréssel a szabolcsiak későbbi vicekapitánya.

1708 telén még minden bizonnal tényleges szolgálatban állhatott Buday, aki katonáival együtt a Szabolcs vármegyei Kenézlő, Zalkod, Viss, Vencsellő és Timár nevű településeken került elszállásolásra.⁸⁷ Valószínűleg 1709 első felében is ebben a térségben teljesített szolgálatot a rábízott hadakkal, mivel még a nyári időszakban is Szabolcs vármegye látta el őket élelemmel.⁸⁸ Emellett a Rákóczi által kivetett adó elengedését próbálta kieszközölni, amellyel kapcsolatban Bercsényitől elutasító választ kapott, de később mégis sikerült előrébb lépni a kérdésben, mert Keczer Sándor már a késedelmes kifizetés okait próbálta megmagyarázni a fejedelemnek.⁸⁹

Az elemi erővel kitörő pestis, a hosszabb-rövidebb fegyverszünetek, a kurucok számára egyre szűkülő mozgástér talán arra kényszeríthette Budayt is, hogy visszavonuljon az aktív katonai szerepvállalástól. Nem ismerjük pontosan, hogy hol töltötte 1709–1710 fordulóját, és a fennmaradt források sem vallanak további lehetőségeiről.

Az életrajzi adattár szikáran jegyzi fel, hogy bölsei Buday István 1710. május 18. előtt Nagymihály településen pestisben elhunyt.⁹⁰ Talán senki sem lepődik meg a halál okán, hiszen az ország egész területén tomboló járvány nagyon sok ember életét követelte mind a civil lakosság, mind a katonaság körében. Mi pusztán a halálozás dátumának pontosításához kívánunk egy-két észrevételt tenni. A *Ki kicsoda?* által idézett levél a következőképp írja le egy Budai nevű személy halálát: „*Szegény Budai minap az Bercsényi uram házába betegedék meg N. Mihályt s harmad napra meg hala pestisbe, valóba meg iedénk s alig várom, hogy meg szabadulhassak innen, én pedig már csak az legld hada gyülekezését fogom várni.*”⁹¹

Eme levél alapján teljes joggal gondolhatnánk azt, hogy aki Nagymihályban elhunyt, nem más, mint bölsei Buday István. Ennek a teóriának némileg ellentmond két másik levél, amelyek 1710 őszén keletkeztek. Az egyiket Barkóczi Krisztina írta férjének, a másikat pedig Buday István Károlyi Sándornak! Barkóczi október elején a következő sorokat vetette papírra: „*Azután csak odaköltözöm, sok okokra nézve, míg maradhatok ottan. Ily jelfordult üdöbe, ilyen pusztaságba nem szeretem[!] lenni. Másikint is, noha minden alkalmatosságokat Budai Uramék jobbára nekem engedtek, de csak alkalmatlan. Igencsak annyi mestersége sem volt meg Nagy Gábornak, hogy annyi fát hozathasson, kiből tüzelő kálybát lebessen csinálni a cselédimnek.*”

A Barkóczi-féle levélből számunkra nem tűnik úgy, hogy Buday Istvánról, mint elhunyt személyről írna Károlyinak a felesége.

⁸⁷ Szálláskiosztás Szabolcs vármegyében (1709 eleje?) MNL SzSzBML IV.1.b Fasc. 10. No. 5. p. 1.

⁸⁸ Mónai Pál quietantiája Kis Pál Szabolcs vármegyei commissárius számára. Tunyog melletti tábor, 1709. július 10. MNL OL. G 28 V.2.e p. 249–250.

⁸⁹ „Die 9. Juny, Kassa. – Buday István Generális Uramnak. Vétetett levele. Az fegyverre obveniált (szánt) pénzt ő Kegyelme részéről nem lehet relaxálni (elengedni), mert Felsőes Urunk determinálta (rendelte el), s abhoz semmi közge az Commissariátusságnak, s már is efféle pénz badak számára partiáltott (kiosztatott).” Gr. Bercsényi Miklós 1709. június és július havi leveleskönyve. AR I/VIII. 58–59. „Generalis Buday István uram ő kegyelme adósságának exolutióját még Patakon, mibent vettem Felsőged kegyelmes parancsolattját, azonnal Tekintetes Nemes Zemplény Vármegye subsidiale quantumábul cassírer Kecskeméthy Mihály uramra ő kegyelmére assignáltam, kít akkor acceptálván Kecskeméthy uram, hogy ekkorúig nem exolválta, okát nem tudom. írtam ő kegyelmének, hova hamarab tudósíson, mi okon múlt, kít alázatosan repraesentálok rövid nap alatt Felsőgednek.” Keczer Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Eperjes, 1709. szeptember 19. 244. irat. Bánkúti 2003b. 258.

⁹⁰ Heckenast 2005. 82.

⁹¹ II. Rákóczi Ferenc levele Károlyi Sándornak. Munkács, 1710. május 18. AR I/XII. 499.

Ide kapcsolhatjuk azt az október 14-én, Tokajban kelt levelet, amelyet Buday István írt Károlyi Sándornak. Ebben arról tájékoztatja Károlyit, hogy feltétlenül fel akarta keresni, de az éjszaka: „*Isten betegséggel meglátogatván, hogy nem udvarolhatok: alázatosan követem Excellentiadat. Az én szegény házzam mindenkor kész velem edgyütt Excellentiad szolgálattára.*”⁹²

Feltételezésünk szerint a Rákóczi által említett Budai nem azonos bölsei Buday Istvánnal, hiszen nemcsak egy Budai/Buday vezetéknévű személy szolgálta a szabadságharc idején a haza ügyét.⁹³ Továbbá az is kérdéses, hogy Buday István miért ment volna Bercsényi nagymihályi birtokára, amikor ő Tokajban házzal és szőlővel – ahonnan az október 14-i levelet is keltezte –, illetve más birtokkal is rendelkezett.

Azt minden bizonnyal kijelenthetjük, hogy Buday István 1711 elején már nincs az élők sorában, mivel feleségével, mint özvegygel találkozhatunk egy összeírásban.⁹⁴ Ez az adat jelentősen behatárolja az egykori hajdúvárosi főkapitány halálának időintervallumát.

Összegzés

A szakirodalom által bihari nemesként számon tartott bölsei Buday István egykori szentjobbi vicekapitány, majd bihari alispán szinte a Rákóczi-szabadságharc első pillanatától fogva tevékeny részt vállalt a Habsburg-ellenes felkelésből. A családi hátterét tekintve feltehetően Észak-Magyarországról származó, a bene possessionatus réteghez tartozó Buday István azonnal hallgatott arra a Rákóczi Ferencre és Bercsényi Miklósrá, akikkel Tokajnál birtokszomszédságba került. Hűséges emberként meredeken ívelt felfelé katonai és közigazgatási karrierje, elsőként udvari kapitány, majd a szabolcsi hajdúvárosok főkapitánya és a hajdúvárosi ezred parancsnoka lett. 1704-ben Sennyey István helyére nevezték ki, ő vette kézbe a Szatmár körüli blokádban harcoló csapatok irányítását. A sikertelen várostromot követően Felső-Magyarországon, majd a Duna-Tisza közén teljesített szolgálatot. 1706 májusában új megbízatást kapott – miután letette a hajdúvárosok főkapitányi címét –, a Duna-Tisza közti főkapitányság vicegenerálisaként elsősorban hadszervezési és hadellátási kérdések megoldásával bízták meg. A főkapitányságok felszámolását követően Károlyi Sándor keze alatt részt vett az erdélyi hadjáratokban, ezt követően pedig a Felső-Tisza vidékén találkozhatunk vele. 1708 után egyre jobban visszavonul, inkább az általa ismert régióban tevékenykedik. Egészen az 1710 őszen bekövetkezett haláláig szolgálta a szabadságharc ügyét.

⁹² Buday István levele Károlyi Sándornak. Tokaj, 1710. október 14. MNL OL P 396 - 1. - No. 4099.

⁹³ Például Budai István tállyai postamester vagy Budai Mihály fiscalis inspector esetében sem ismerjük az elhalálozás dátumát. Heckenast 2005. 81–82.

⁹⁴ Tokaj, Tarcal, Mád, Bénye, Tállya, Zsadány, Olaszi, Csovaj összeírása. 1711. január 13. MNL OL E 156.a – Fasc. 058. No. 027.

Péter Török

By Rákóczi's Side – the Deputy Granger Who Became Kuruc

After the outbreak of the War of Independence, hallmarked by the name of Ferenc Rákóczi II, István Buday (bölsei), who served as the deputy granger of Bihar county between 1688 and 1701, was among the first rebels.

In the Tokaj vineyard, he came to the neighbourhood of both Rákóczi and Miklós Bercsényi, establishing the base that provided a loyal and soldier for the revolution.

István Buday climbed the ladder quickly: he became court captain, then chief of the Hajdú towns of Szabolcs, and later commander of the regiment of the Hajdú towns.

The depths and heights that characterize the war of independence can also be traced in the military career of the former deputy granger. We can examine these in the framework of the present study.

István Buday, who served in the War of Independence until his death, was the appropriate type of soldier of the time: he was an underqualified but experienced fortress warrior, participating in raids and smaller campaigns.

This paper focuses on the eight years of the War of Independence, with special attention paid to the military career of the captain of the Hajdú towns.

Források

Közgyűjteményi források

MNL BAZML SFl	Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára Sátorajaujhelyi Fióklevéltára
IV.2001.b	Zemplén Vármegye Nemesi Közgyűlésének, Bizottmányának és Haynau-féle közigazgatásának iratai. Szirmay-Kazinczy-féle történelmi iratok – Acta politica.
V.277.	Tokaj nagyközség iratai.
MNL HBML HbFl	Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára Hajdúböszörményi Fióklevéltár
IV.502.a	A Hajdúkerület Közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek.
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
G 15	II. Rákóczi Ferenc fejedelem levéltára. Emigrációba vitt rész.
G 16 I.2.d	Rákóczi Ferenc fejedelem levéltára. Munkácson maradt rész. Katonai iratok.
G 25 III.1.b	Gyűjteményes rész. Megyék és városok iratai. Leiratok és beadványok, vármegyékhez.
G 26 IV.2.a	Kérvények, levelek, jegyzékek. Levelek, tisztázatok.
G 28 V.2.a	Katonai iratok. Pátensek és salva guardiák.
G 28 V.2.e	Katonai iratok. Katonai ellátásra vonatkozó iratok.
G 28 V.2.h	Katonai iratok. Hadbírószági iratok.
P 396	Károlyi család nemzetségi levéltára. Károlyi család. Acta publica. (A Károlyi levéltár Missiles anyaga digitális adathordozón elérhető: Acta Rákócziána – A Károlyi levéltár Rákóczi-kori iratai. Szerk.: Laczlavik György. Készítették: Avar Anton, Laczlavik György, Mészáros Kálmán. A mustrakönyveket feldolgozta: Mészáros Kálmán. Fotók: Czikkelyné Nagy Erika. DVD-ROM. Bp., 2011.)
MNL SzSzBML	Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára
IV.1.b	Szabolcs Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok (Acta politica).
IV.501.a	Szatmár Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek.

OSZK Kt. Fol. Hung.	Országos Széchényi Könyvtár. Kézirattár. Folia Hungarica.
978.	Protocollum Rakoczianum.
1389.	Thaly Kálmán gyűjteménye.

Kiadott források

AR I/I.	II. Rákóczi Ferencz fejedelem leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival. 1703–1712. Közli: Thaly Kálmán. I. köt. (1703–1706.) Pest, 1873. (Archivum Rákóczianum. I. osztály, I.)
AR I/II.	II. Rákóczi Ferencz fejedelem leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival. 1703–1712. Közli: Thaly Kálmán. II. köt. (1707–1709.) Pest, 1873. (Archivum Rákóczianum. I. osztály, II.)
AR I/IV.	Székesi gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez. 1704–1712. Közli: Thaly Kálmán. I. köt. 1704–1705. Bp., 1875. (Archivum Rákóczianum. I. osztály, IV.)
AR I/VIII.	Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó leveleskönyvei s más emlékezetre méltó iratai. 1705–1711. Az eredeti kéziratokból közli: Thaly Kálmán. Bp., 1882. (Archivum Rákóczianum. I. osztály, VIII.)
AR I/IX.	Bottyán János vezénylő tábornok levelezései s róla szóló más emlékezetreméltó iratok. 1685–1716. Közli: Thaly Kálmán. Bp., 1883. (Archivum Rákóczianum. I. osztály, IX.)
AR I/XII.	II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének története és okiratára. II. kötet. Függelék: II. Rákóczi Ferenc kiadatlan levelei Károlyi Sándorhoz 1708–1711. Közzétette, történeti bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Lukinich Imre. Bp., 1935. (Archivum Rákóczianum. I. osztály, XII.)
Barkóczy levelei 2011.	Barkóczy Krisztina levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz. Első kötet: (1698–1711). Közreadják: Fogarassy Zoltán, Kovács Ágnes. Debrecen, 2011.
Bánkúti 1977.	Bánkúti Imre: Iratok a kurucok első dunántúli hadjáratának történetéhez. (1704. január–április.) II. rész. 1704. március 22–április 30. In: Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 8. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1977. 65–122.
Bánkúti 1992. I.	Iratok a Rákóczi szabadságharcból. Kecskemét város és környezete I. Összeállította és jegyzetekkel ellátta: Bánkúti Imre. Kecskemét, 1992.

- Bánkúti 1994. II. Iratok a Rákóczi-szabadságharcból. Kecskemét város és környete II. Az anyagot gyűjtötte, jegyzetekkel ellátta és a mutatót készítette: Bánkúti Imre. Kecskemét, 1994.
- Bánkúti 2003a. A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont és Zemplén megyékből 1705–1707. I. kötet. Összeállította: Bánkúti Imre. Miskolc, 2003.
- Bánkúti 2003b. A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont és Zemplén megyékből 1708–1709. II. kötet. Összeállította: Bánkúti Imre. Miskolc, 2003.
- Bánkúti 2004. A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont és Zemplén megyékből 1703–1704. Összeállította: Bánkúti Imre. Miskolc, 2004.
- Dobozi levelei Balogh István: Dobozi István debreceni főbíró levelei gr. Károlyi Sándorhoz 1703–1709. Debrecen, 1986.
- Fol. Rak. 4. Bánkúti Imre: Lónyay Ferenc fegyveresítési és ruházati főhadbiztos válogatott iratai. Nyíregyháza–Vaja, 1980. (Folia Rákóciana 4.)
- Károlyi levelei Károlyi Sándor levelei feleségéhez, 1704–1724. Közreadta: Csobó Péter [et al.] Szerk., jegyzetekkel és mellékletekkel ellátta: Kovács Ágnes. I. kötet. Debrecen, 1994.
- Károlyi önéletírása Károlyi Sándor önéletírása és naplójegyzetei. In: Rákóczi Tükör. Naplók, jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról. Szerk.: Köpeczi Béla, R. Várkonyi Ágnes. Bp., 2004. I. kötet.
- Wappenbuch Siebmacher: Wappenbuch. Der Adel von Ungarn. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Siebmacher-siebmacher-wappenbuch-1/>
- Zimmermann 1909. Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcs vármegye levéltárából. Közli: Dr. Zimmermann Rezső. Magyar Történelmi Tár 4. sorozat, 10. kötet. I–III. közlemény. 1909.

Szakirodalom

- Bánlaky Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-hadtortenelme-2/>
- Csatáry 2008. Csatáry György: Ugocsa vármegye II. Rákóczi Ferenc államában 1703–1711. Ungvár–Beregszász, 2008.
- Czigány 2007. Czigány István: A katonaság és az ónodi országgyűlés. In: Hadtörténelmi Közlemények, 120. (2007) 4. sz. 1175–1194.

- Gottreich 1955. Gottreich László: A bihari nép harca 1703–1704-ben. In: Hadtörténelmi Közlemények, 2. (új) (1955) 3–4. sz. 92–133.
- Heckenast 2005. Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. S. a. r., kieg., előszó: Mészáros Kálmán. Bp., 2005. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak.)
- Mészáros 2006. Mészáros Kálmán: II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai. A kuruc katonai felső vezetés létrejötte és hierarchiája 1703–1711. Bp., 2006.
- Nagy–Nyakas 2001. Nagy László, Nyakas Miklós: Hajdútitesség tüköre. Hajdúböszörmény, 2001.
- Nyakas 2008. Nyakas Miklós: A hajdúvárosok és a Rákóczi-szabadságharc. In: A Hajdúsági Múzeum Évkönyve XI. Szerk.: Szekeres Gyula. Hajdúböszörmény, 2008. 61–75.
- Perjés 1980. Perjés Géza: A Rákóczi-összeesküvés tervei a háború megvívására. In: Rákóczi-tanulmányok. Szerk.: Köpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1980. 123–141.
- Seres 2009. Seres István: A bihari hajdúvárosok a Rákóczi–szabadságharcban. In: Hadtörténelmi Közlemények, 122. (2009) 2. sz. 392–441.
- Sillye 1882. Hajdumegye történeti viszonyai. Írta: Sillye Gábor. In: Hajdumegye leírása. Szerk.: Varga Geiza. Debrecen, 1882.
- Török 2018. Török Péter: Egy zempléni nemes a szabolcsi hajdúvárosok élén: Szemere László. In: Mészáros Kálmán, Seres István, Török Péter: A fejedelem szolgálatában: életrajzi és családtörténeti tanulmányok a Rákóczi-korból. Bp., 2018. 102–113.
- Török 2019. Török Péter: Adalékok bölsei Buday István életrajzához. In: Bihari Múzeum Évkönyve XXIV. (Megjelenés alatt)